

PILAR 3

2016

Sparebanken Øst

OFFENTLIGGJØRING
AV FINANSIELL
INFORMASJON ETTER
KAPITALKRAVS-
FORSKRIFTEN

1.	INNLEDNING	3
1.1.	KAPITALDEKNINGSREGELVERKET	3
1.2.	PILAR 1	4
1.3.	PILAR 2, VURDERING AV KAPITALBEHOV OG KAPITALMÅL	8
1.4.	PILAR 3	9
1.5.	UVEKTET KJERNEKAPITALANDEL	10
2.	KORT OM NORSK ØKONOMI I 2016	10
3.	UTSIKTENE VIDERE	11
4.	KREDITTRATING SPAREBANKEN ØST	11
4.1.	BRUK AV RATINGBYRÅER	12
5.	KONSERNSTRUKTUR OG FORRETNINGSMODELL	13
5.1.	KONSERNSTRUKTUR	13
5.2.	KONSOLIDERING	14
5.3.	FORRETNINGSMODELL	16
6.	HELHETLIG RISIKOSTYRING	17
6.1.	RISIKOSTYRING OG INTERNKONTROLL	17
6.2.	STRATEGIDOKUMENT	18
6.3.	ROLLER OG ANSVAR	18
6.4.	FINANSTILSYNETS MODULER	23
6.5.	RAPPORTERING	23
7.	KREDITTRISIKO	24
8.	MARKEDSRISIKO	28
9.	LIKVIDITETSRISIKO	31
10.	OPERASJONELL RISIKO	35
11.	STYRING OG KONTROLL AV ANDRE RISIKOER	37
12.	LISTE OVER FIGURER	38
13.	LISTE OVER TABELLER	38
14.	HOVEDTYPER AV ANSVARLIG KAPITAL	38
15.	VEDLEGG	39

1. Innledning

Denne rapporten inneholder informasjon om risikostyring og kapitaldekning i tråd med gjeldende bestemmelser i Finansforetaksloven og Kapitalkravsforskriften. Paragraf 14-5 i Finansforetaksloven bestemmer at finansinstitusjoner, kredittforetak, finansieringsforetak og holdingselskaper for slike foretak skal offentliggjøre informasjon om virksomheten, risikoen knyttet til foretaket og ansvarlig kapital.

Metodene som anvendes for beregning av kapitalkrav for kredittrisiko, markedsrisiko og operasjonell risiko er beskrevet, sammen med informasjon om konsernets styringssystemer, måling og rapportering av risiko. Utfyllende informasjon om løpende finansiell stilling og utvikling gis i konsernets års- og kvartalsrapporter. Alle tall i tabeller og figurer er oppgitt samlet for konsernet og i millioner kroner, hvis ikke annet er angitt. Rapporten oppdateres minst årlig. Til rapporten hører vedlegg i form av en rekke tabeller, hvorav mange oppdateres kvartalsvis eller halvårlig. Informasjon om ansvarlig kapital er en av de kvartalsvis oppdaterte tabeller.

1.1. Kapitaldekningsregelverket

Finansforetakslovens kapittel 14 om kapital- og soliditetskrav bygger i stor grad på regulering av finansinstitusjoner fra EU i form av direktivet Capital Requirements Directive IV (CRD IV), satt i verk i EU 1. januar 2014. Dette regelverket er sin tur basert på «Basel III», den tredje og utvidede versjon av globalt rammeverk for kapital- og likviditetsstandarder fra Baselkomiteen (Basel Committee on Banking Supervision).

Norsk lovverk

Finansforetaksloven ble gjort gjeldende fra 1. januar 2016, og erstattet den gamle Finansieringsvirksomhetsloven fra 1988. «Forskrift om kapitalkrav og nasjonal tilpasning av CRR/CRD IV» (CRR/CRD IV-forskriften), «Forskrift om finansforetak og finanskonsern» (Finansforetaksforskriften), «Forskrift om kapitalkrav for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, holdingforetak i finanskonsern, verdipapirforetak og forvaltningsselskaper for verdipapirfond mv.» (Kapitalkravsforskriften) og «Forskrift om beregning av ansvarlig kapital for banker, kredittforetak, finansieringsforetak, pensjonsforetak, oppgjørssentraler og verdipapirforetak» gir utfyllende spesifikasjon av kravene om soliditet.

Som i tidligere versjoner er kapitaldekningsregelverket basert på tre pilarer:

- **Pilar 1:** Minimumskrav til kapitaldekning.
- **Pilar 2:** Krav til vurdering av samlet kapitalbehov (ut over definerte risikoområder eksplisitt beregnet under pilar 1) samt individuelt tilsyn og evaluering fra Finanstilsynet.
- **Pilar 3:** Krav til offentliggjøring av informasjon. Offentliggjøringen gjennom herværende dokument kalles på grunn av parallellitet med Basel-regelverket derfor «Pilar 3-rapporten».

I tillegg til dette kommer kravet til uvektet kjernekapitalandel (leverage ratio).

1.2. Pilar 1

Minimumskravet til ansvarlig kapital beregnes forenklet sagt som forholdet mellom ansvarlig kapital og et beregningsgrunnlag beregnet på risikovektet balanse etter følgende oppsett:

$$\frac{\text{Kjernekapital + Tilleggskapital}}{\text{Risikovektet beregningsgrunnlag for kredittrisiko, markedsrisiko, operasjonell risiko}} > 8 \%$$

Det finnes ulike metoder for beregning av beregningsgrunnlaget, noen av dem kun tillatt etter godkjenning fra Finanstilsynet. Følgende metoder er valgt for alle finansinstitusjoner i Sparebanken Øst-konsernet (detaljer om metodene finnes i Finansforetaksloven og tilhørende forskrifter):

Risikoområde	Metode
Kredittrisiko	Standardmetoden
Markedsrisiko	Standardmetoden
Operasjonell risiko	Basismetoden
CVA-tillegget	Standardmetoden
Engasjementsbeløp derivater	Markedsverdimetoden

Minimumskravet skal dekkes med 4,5 % ren kjernekapital. Kjernekapital består av ren egenkapital og annen godkjent kjernekapital (hybridkapital), og skal til enhver tid utgjøre minst 6 %. Samlet ansvarlig kapital består av kjernekapital og tilleggskapital (ansvarlige lån). I tillegg til dette minimumskravet, som kan dekkes delvis med andre former kapital enn ren kjernekapital, er det fastsatt krav om å dekke ulike bufferkrav med ren kjernekapital.

Bufferkravet er per årsskiftet 2016: 2,5 % i bevaringsbuffer + 3,0 % i systemrisikobuffer + 1,5 % i motsyklisk buffer. Denne siste kan variere fra 0,0 til 2,5 % og økes når det er gode økonomiske forutsetninger. Finansdepartementet har etter råd fra Norges Bank varslet økning av motsyklisk buffer til 2,0 % fra 31.12.17. Sparebanken Øst anses ikke som en systemviktig bank, disse har et særskilt krav om buffer på 2,0 % av beregningsgrunnlaget i tillegg. Det kombinerte bufferkravet for Sparebanken Øst ved utløpet av 2016 er altså lik 7,0 %.

Tabell 1 - Kapitalkrav under pilar 1 på ulike tidspunkt oppsummert

Kapitalkrav %	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017
Minimumskrav	4,5 %	4,5 %	4,5 %
Bevaringsbuffer	2,5 %	2,5 %	2,5 %
Systemrisikobuffer	3,0 %	3,0 %	3,0 %
Motsyklisk buffer	1,0 %	1,5 %	2,0 %
Krav til ren kjernekapital	11,0 %	11,5 %	12,0 %
Hybridkapital	1,5 %	1,5 %	1,5 %
Krav til kjernekapital	12,5 %	13,0 %	13,5 %
Tilleggskapital	2,0 %	2,0 %	2,0 %
Totalt krav under pilar 1	14,5 %	15,0 %	15,5 %

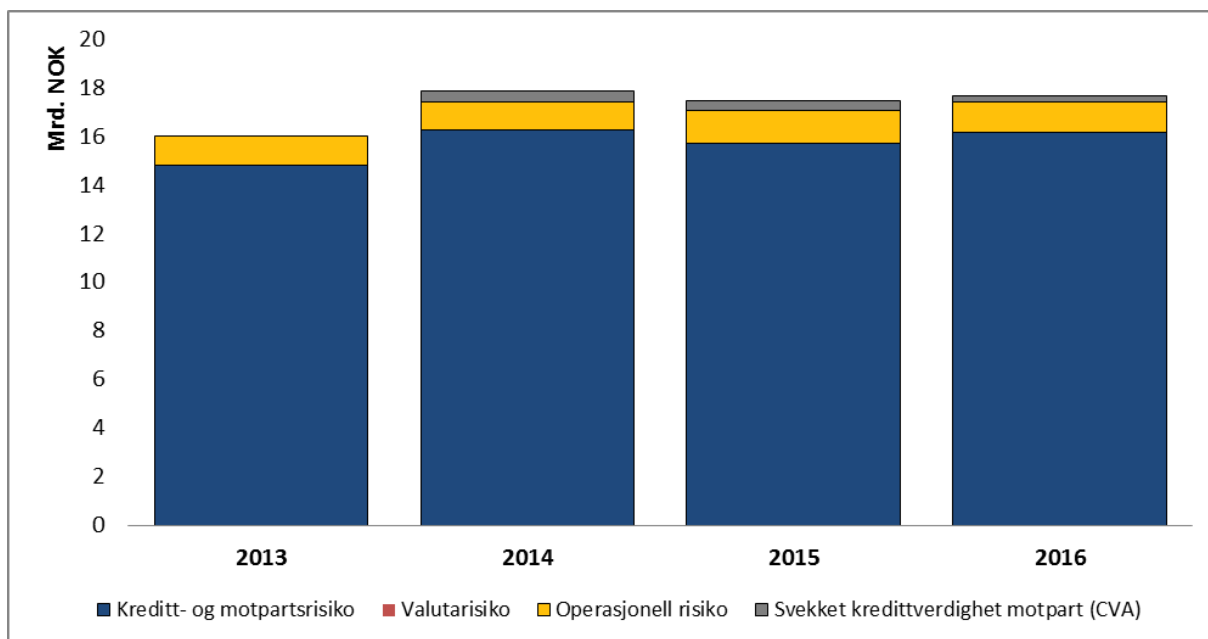
I de følgende tabeller og figurer redegjøres detaljert for utvikling i sammensetningen av ansvarlig kapital, beregningsgrunnlaget og kapitaldekningsberegningen. Se også vedlegg A1-A4 og OV1,LI1,LI2.

Tabell 2 -Utvikling kapitaldekning konsern

Ansvarlig kapital MNOK	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014	31.12.2013
Ren kjernekapital				
Bokført egenkapital	3.176	2.951	2.766	2.528
Fradragsposter i ren kjernekapital				
Verdijusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-5	-6	-5	0
Utbytte	-124	-103	-104	-62
Immaterielle eiendeler	0	0	0	-1
Utsatt skatt	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
50/50 fradrag i kjernekapital	0	0	0	-163
Fond for urealiserte gevinster (overgangsordning)	0	0	-162	-253
Andre fradrag i ren kjernekapital	0	0	0	0
Sum ren kjernekapital	3.046	2.843	2.494	2.050
Øvrig kjernekapital				
Fondsobligasjoner	350	349	349	502
Fradragsposter i øvrig kjernekapital				
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
Andre fradrag i øvrig kjernekapital	0	0	0	0
Sum øvrig kjernekapital	350	349	349	502
Sum kjernekapital	3.396	3.192	2.843	2.552
Tilleggskapital				
Ansvarlig lån	350	350	349	349
Andel av fond for urealiserte gevinster (overgangsordning)	0	0	58	114
Fradragsposter i tilleggskapital				
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Tilleggskapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
50/50 fradrag i tilleggskapital	0	0	0	-1623
Andre fradrag i tilleggskapital	0	0	0	0
Sum tilleggskapital	350	350	408	300
Netto ansvarlig kapital	3.746	3.542	3.251	2.852

Figur 1 - Utvikling beregningsgrunnlag

Tabell 3 - Beregningsgrunnlag konsern

Beregningsgrunnlag MNOK	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014	31.12.2013
Stater og sentralbanker	0	0	0	0
Lokale og regionale myndigheter	136	162	110	64
Offentlig eide foretak	0	0	0	25
Multilaterale utviklingsbanker	0	0	0	0
Institusjoner	202	272	310	444
Foretak	455	433	3.040	2.950
Massemarkedsengasjementer	1.522	1.554	1.866	1.738
Engasjementer med pant i eiendom	12.078	11.541	8.955	7.894
Forfalte engasjementer	171	178	382	441
Obligasjoner med fortrinnsrett	232	240	241	206
Andeler i verdipapirfond	0	0	0	0
Egenkapitalposisjoner	810	828	595	0
Øvrige engasjementer	480	427	645	1.011
Verdipapirisering	62	65	112	55
Ber.grunnlag kreditt- og motpartsrisiko	16.150	15.700	16.256	14.830
Beregningsgrunnlag valutarisiko	0	0	0	0
Beregningsgrunnlag operasjonell risiko	1.284	1.394	1.185	1.167
Beregningsgrunnlag for svekket kredittverdighet motpart (CVA)	264	360	451	0
Fradrag i beregningsgrunnlaget	0	0	0	-508
Sum beregningsgrunnlag	17.697	17.453	17.892	15.489

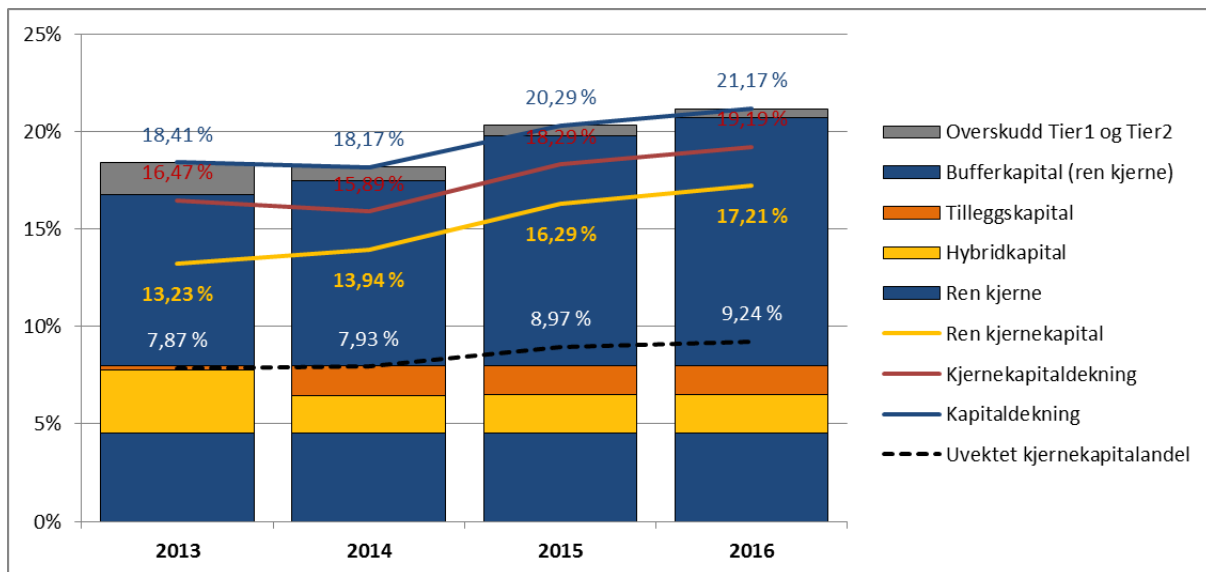
Tabell 4 - Kapitaldekning konsern

Kapitaldekning i	% og MNOK	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014	31.12.2013
Ren kjernekapital		17,21 %	16,29 %	13,94 %	13,23 %
Kjernekapitaldekning		19,19 %	18,29 %	15,89 %	16,47 %
Kapitaldekning		21,17 %	20,29 %	18,17 %	18,41 %
Ren kjerne					
Ren kjerne		4,50 %	4,50 %	4,50 %	4,50 %
Hybridkapital		1,98 %	2,00 %	1,95 %	3,24 %
Tilleggskapital		1,52 %	1,50 %	1,55 %	0,26 %
Bufferkapital (ren kjerne)		12,71 %	11,79 %	9,44 %	8,73 %
Overskudd Tier1 og Tier2		0,45 %	0,50 %	0,73 %	1,68 %
Sum kapitaldekning		21,17 %	20,29 %	18,17 %	18,41 %
Buffere					
Bevaringsbuffer		2,5 %	2,5 %	2,5 %	2,5 %
		442	436	447	387
Motsyklisk buffer		1,5 %	1,0 %	0,0 %	0,0 %
		265	175	0	0
Systemrisikobuffer		3,0 %	3,0 %	3,0 %	2,0 %
		531	524	537	310
Buffer for systemviktige banker		0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
		0	0	0	0
Kombinert bufferkrav		1.239	1.134	984	697
Tilgjengelig bufferkapital		2.250	2.057	1.689	1.353

Tabell 5 - Uvektet kjernekapitalandel konsern

Uvektet kjernekapitalandel	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2014	31.12.2013
Derivater: Reinvesteringskostnader	362	495	594	183
Derivater: Fremtidig eksponering ved bruk av markedsverdimetoden	64	55	73	60
Ubenyttede kredittfasiliteter som uten betingelser på et hvilket som helst tidspunkt kan sies opp uten varsel	0	5	5	4
Handelsrelaterte poster utenom balansen med lav/middels risiko	85	72	75	73
Handelsrelaterte poster utenom balansen med middels risiko	725	725	738	744
Øvrige poster utenom balansen	87	247	248	244
Øvrige eiendeler	35.425	34.014	34.298	31.121
Sum balanse og utenom balanse	36.748	35.613	36.029	32.429
Kjernekapital				
Kjernekapital	3.396	3.192	2.843	2.552
Regulatoriske justeringer i kjernekapitalen (overgangsregler)	0	-5.655	-167.797	
Uvektet kjernekapitalandel	9,24 %	8,97 %	7,93 %	7,87 %

Figur 2 - Utvikling i rapportert kapitaldekning

1.3. Pilar 2, vurdering av kapitalbehov og kapitalmål

Pilar 2 beskriver kravet til å vurdere risikoer som ligger utenfor pilar 1-beregningene og holde nødvendig kapital for disse. Denne vurderingen av risikoeksponering og kapitalbehov er en kontinuerlig prosess som er integrert med bankens strategiske valg (Internal Capital Adequacy Process, eller «ICAAP-prosessen»), med tilhørende behandling av likviditetsbehov (Internal Liquidity Adequacy Process – «ILAAP»). ICAAP-prosessen oppsummeres minimum årlig i styregodkjent rapport før den oversendes Finanstilsynet.

Denne vurderingsprosessen er en viktig del av grunnlaget for alle strategiske og operative planer i Sparebanken Øst konsern. Behovet for egenkapital legger føringer for vekst og risikoprofil. Resultater av stresstester og risikovurderinger benyttes i strategiprosessen som retningsgivende for rammebestemmelser og grunnlag for overordnet risikotoleranse. Dette danner i sin tur styringsrammer og mål innenfor de enkelte strategiene, som følges opp gjennom året gjennom kvartalsvis risikorapport. Risikoutvalget og styret vil gjennom vurdering av risikorapport og kvartalsregnskap se resultat- og risikoutvikling i sammenheng.

Ansvar for utarbeidelse av ICAAP/ILAAP ligger hos Risikostyring & compliance. Alle forretningsområder involveres i prosessen både hva gjelder beskrivelse av risikoer, vurdering av risikoer og beskrivelse av styring og kontroll av risikoer. Risikostyring & compliance utarbeider forslag til metoder for beregninger av kapitalbehov og forutsetninger for bruk i de enkelte stresstester. Regnskapsavdelingen og finansavdelingen bidrar med grunnlag for kapitalbehovsvurderinger og gjennomføring av stresstester. Alle beregninger, stresstester og resultatene av disse kvalitetssikres av Risikostyring & compliance. Det gjøres en fremskrivning av forventet finansiell utvikling de neste årene, og stresstester hvor det simuleres et alvorlig økonomisk tilbakeslag, og hvilken effekt dette har på bankens soliditet.

Figur 3 - ICAAP-prosessen og samhandling

Administrasjonens forslag til metoder, forutsetninger og stresstester blir behandlet i styrets risikoutvalg, og deretter i styret. Beregninger og vurderinger utarbeides, og ICAAP-dokumentet behandles i styret. Det oversendes internrevisor (KPMG) til uavhengig vurdering, og internrevisjonsrapporten legges frem for styret til endelig behandling. Dokumentet sendes til Finanstilsynet.

Mål for kapital i Sparebanken Øst konsern

Banken har en kapital situasjon som er meget solid og avklart i forhold til myndighetens krav, herunder økt krav til motsyklisk buffer i 2017. Dette gir banken handlefrihet og ikke minst trygghet i en periode med fortsatt usikkerhet.

Styret har med grunnlag i den beskrevne vurderingsprosess fastsatt et mål for ren kjernekapital på 14,5 prosent. Banken forventer at regulatorisk usikkerhet vil reduseres ved at myndighetene er i ferd med å fastsette bankens samlede risikovurderinger (SRV) og individuelle kapitalkrav i pilar 2.

Finanstilsynets vurdering

Finanstilsynet gjør en vurdering av bankens totale kapitalbehov basert på bankens rapportering, stedlige tilsyn og egne analyser (SREP). Dette danner grunnlaget for å meddele banken et pilar 2-krav, dvs. kapitalbehov ut over pilar 1. Finanstilsynet legger også til grunn at den samlede kapitaldekning skal inneholde en margin ut over dette kravet, blant annet fordi man ønsker å kunne dekke normal utlånsvirksomhet i nedgangsperioder («planleggingsbuffer»).

1.4. Pilar 3

I kapitalkravsforskriftens del IX er det beskrevet hvilket minimumskrav lovverket stiller til offentliggjøring av finansiell informasjon, og i Finanstilsynets rundskriv 14/2014 stilles også formkrav til hvordan ansvarlig kapital skal presenteres. Fra utløpet av 2016 er det fra Basel-komiteen og EBA gitt nye og vesentlig mer omfattende krav til omfanget og formen på offentliggjøring av denne informasjonen. Finanstilsynet anbefaler at norske banker benytter de standardiserte skjemaene fra EBA inntil regelverket er vedtatt i EU («Guidelines on disclosure requirements under Part Eight of Regulation (EU) No. 575/2013», datert 14. desember 2016).

Sparebanken Øst har gjort en tilnærming til kravene i dette dokumentet, selv om det altså ennå ikke er fastsatt nye krav for norske banker. Som vedlegg til dette dokumentet ligger en rekke tabeller som der det har vært mulig er strukturert etter disse kravene, og det er gitt henvisning til en del av disse tabellene under de ulike kapitlene i dette dokumentet.

Det er utarbeidet en egen instruks som ivaretar ansvar for og innhold i pilar 3-rapporteringen. Denne revideres årlig.

Se også konsernets års- og kvartalsrapporter for supplerende informasjon på www.oest.no.

1.5. Uvektet kjernekapitalandel

Finanstilsynet har foreslått et nytt krav til uvektet kjernekapitalandel, som har til hensikt å danne et gulv mot for lavt beregningsgrunnlag og derved sikre bankenes reelle egenkapital. Beregningen tar utgangspunkt i ren kjernekapital i prosent av foretakets eiendeler og ikke balanseførte forpliktelser uten risikovekting. Kravet er foreslått til 6 % for banker og bankkonsern mv., og 3 % for kredittforetak (Sparebanken Øst Boligkreditt AS). Konsernets uvektede kjernekapitalandel er ved utløpet av 2016 9,24 %.

2. Kort om norsk økonomi i 2016

Norsk fastlandsøkonomi har i 2016 hatt den laveste BNP-vekst siden finanskrisen med 0,8 %, svekket av bortfallet av oljeinvesteringer, men veksten har likevel økt gjennom året og gir håp om bedring. Petroleumsproduksjonen toppet ut allerede i 2004, og lavere investeringer har gitt sterkt negative effekter på aktiviteten på norsk sokkel og i leverandørindustrien. Dette har gitt store regionale forskjeller. Stigende oljepris gjennom 2016 er derfor godt nytt, og selv om dette har økt kronens verdi noe, er den fortsatt lavere enn tidligere. Inflasjonen påvirkes også av kronekursen, og er nå fallende etter høy prisstigning gjennom 2016. Reallønnsveksten er lavere enn på flere tiår, og det er fortsatt høy sparing og lavere konsumvekst i husholdningene enn før oljeprisfallet. Arbeidsledigheten målt ved AKU etter norske forhold høy, og preges av fallende sysselsetting. Det er store regionale forskjeller, med fall i NAV-tallene i alle fylker utenom oljeregionen.

Disse forskjellene gjenspeiles også i boligprisene, som fra mars 2016 har økt meget sterkt på Østlandet. Forventning om lave renter bidrar sterkt, og årsveksten ble hele 23,3 prosent i Oslo og 16,5 prosent i Drammen, mens Stavanger så en nedgang på 2,6 prosent. Gjeldsveksten til husholdningene holder seg oppe, og gjelden er nå rekordhøy i prosent av disponibel inntekt, til bekymring for Norges Bank og Finanstilsynet. Finansdepartementet strammet med bakgrunn i dette inn boliglånsforskriften med virkning fra årsskiftet. Styringsrentene ble satt ned i mars 2016 til rekordlave 0,5 % og forventes å ligge lavt lenge. I 2016 var pengestrømmen fra oljefondet negativ for første gang, og for 2017 ble statsbudsjettet gjort opp med økt bruk av oljeinntekter, hele 226 mrd. kroner.

3. Utsiktene videre

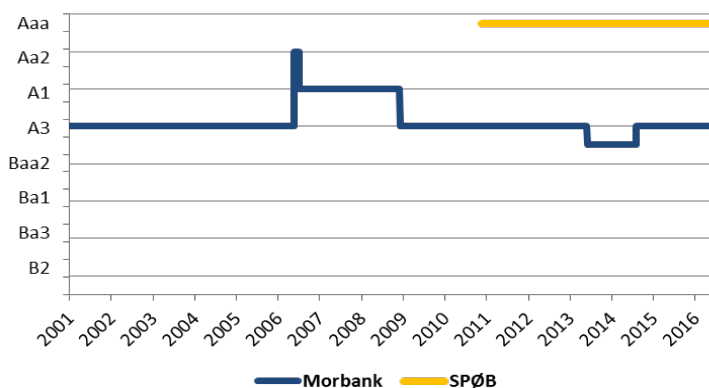
Usikkerheten i norsk økonomi forventes i noen grad å vedvare fremover både når det gjelder vekst i økonomien og sysselsettingen. Lav oljepris rammer fortsatt næringslivet i enkelte regioner i Norge og dermed også sysselsettingen og bedriftenes lønnsomhet og gjeldsbetjeningsevne. Sparebanken Øst har en kundeportefølje som i liten grad er direkte påvirket av lavere aktivitet i oljesektoren. Det forventes fortsatt lave renter fremover som styrker husholdningenes og bedriftenes gjeldsbetjeningsevne selv med lavere inntekter. Norske kroner forventes å styrkes generelt i 2017 slik at konkurransefordelene for norske eksportbedrifter i utlandet vil kunne avta. Vedvarende høy arbeidsledighet vil kunne svekke berørte husholdningers betalingsevne. Sparebanken Øst forventer ingen vesentlige endringer i makroøkonomiske forhold i østlandsregionen der vi har vår hovedvirksomhet. Boligprisene forventes å være økende fremover og øker husholdningenes gjeldsbelastning. Enkeltbedrifter vil kunne rammes av svekket etterspørsel generelt og av situasjonen i oljesektoren spesielt. Stortinget vedtok som en del av statsbudsjettet for 2017 finansskatt som medfører økt arbeidsgiveravgift med 5 prosentpoeng og videreføring av selskapskatten for finansnæringen på 25 prosent.

Sparebanken Øst inngikk 13. februar 2017 intensjonsavtale med over 100 andre sparebanker og DNB om å etablere en felles mobil lommebok for hele det norske folk. Sparebanken Øst vil sammen med de øvrige 14 bankene i Frenedesamarbeidet eie om lag 12 prosent av Vipps. Banken mener at et slikt samarbeid vil gi den beste og enkleste betalingsløsningen for bankens kunder.

4. Kredittrating Sparebanken Øst

Banken har per dato benyttet Moody's Investor Service som ratingbyrå. Selskapet vurderer banken og boligkredittselskapets utstedelser med hensyn til hvilken evne de har til å innfri sine finansielle forpliktelser til rett tid. Vurderingen baserer seg på en analyse av både banken, markedet den opererer i og regulatoriske og politiske rammebetingelser, og kan oppsummeres som en bokstavkarakter. Ratingen er fremoverskuende og gir investorer en relativ bedømmelse av kredittkvaliteten.

Banken har per dato en langsiktig rating på A3 og en kortsiktig rating innskudd på P-2. Boligkredittselskapet (SPØB) har en rating på sine OMF-utstedelser på Aaa. Alle våre ratinger har per dags dato stabile utsikter.

Figur 4 - Utvikling i langsiktige ratinger fra Moody's

Sparebanken Øst ønsker en stabil rating som på en troverdig måte reflekterer risikoen i bankens balanse. Det anses som viktig at morbankens rating er på et nivå som sikrer at Sparebanken Øst Boligkreditt AS oppnår en Aaa rating. For å sikre morbanken en stabil rating samt å sørge for at konsernet har en finansiell stilling som i størst mulig grad sikrer fremtidig finansiering både gjennom senior obligasjoner og obligasjoner med fortrinnsrett er det viktig å ha et forhold til overførselsgraden av boliglån til kredittforetaket.

4.1. Bruk av ratingbyråer

I henhold til kapitalkravsforskriften § 5-6 benyttes rating fra godkjente ratingbyrå ved fastsettelse av risikovekt der en slik rating foreligger. Hvilke ratingbyråer som er godkjente følger av kapitalkravsforskriften § 7-1.

Ekstern rating fra Moody's, Standard & Poor's og Fitch benyttes der dette finnes for stater og sentralbanker, institusjoner, foretak og obligasjoner med fortrinnsrett:

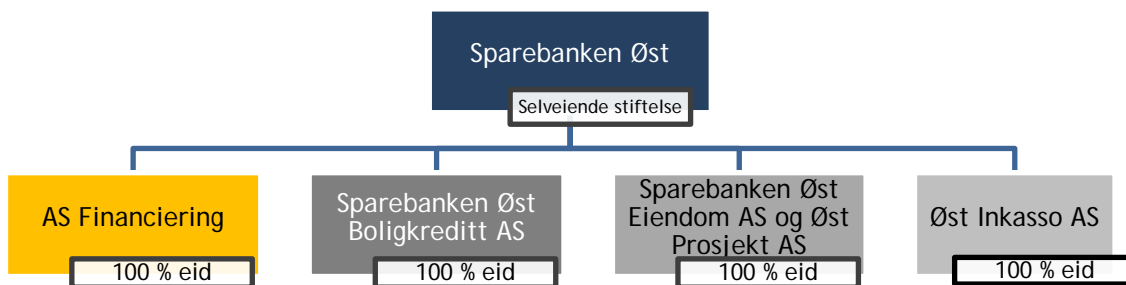
	Moody's	Standard & Poor's	Fitch
Stater og sentralbanker	X	X	X
Institusjoner	X	X	X
Foretak	X	X	X
Obligasjoner med fortrinnsrett	X	X	X

5. Konsernstruktur og forretningsmodell

5.1. Konsernstruktur

Kravet til offentliggjøring gjelder på konsolidert grunnlag. Sparebanken Øst består av flere virksomheter underlagt konsesjon og er å anse som et finanskonsern. Helhetlig risikostyring omfatter hele konsernet, også selskaper som ikke er finansforetak. Figuren under viser strukturen i konsernet Sparebanken Øst ved utgangen av 2016:

Figur 5 - Konsernstruktur

- **Sparebanken Øst Boligkreditt AS (SPØB)** er et heleid datterselskap av Sparebanken Øst. Formål er å yte eller erverve bolighypoteklån, eiendomshypoteklån, lån sikret ved pant i andre realregistrerte formuesgoder eller offentlig lån og å finansiere utlånsvirksomheten hovedsakelig ved utstedelse av obligasjoner med fortrinnsrett.
- **AS Financiering (ASF)** er et finansieringsselskap eid av Sparebanken Øst. Hovedproduktet er gjeldsbrevfinansiering av bil, i det alt vesentlige bruktbil.
- **Sparebanken Øst Eiendom AS (SPØE)** har som hovedformål å drifte konsernets egne eiendommer.
- **Øst Prosjekt AS** har som hovedformål å overta prosjekter og drive industri- og handelsvirksomhet til sikring og realisering av utsatte engasjementer i morbanken.
- **Øst Inkasso AS** håndterer konsernets egen inkasso- og inndrivelsesvirksomhet, og vil også rette virksomheten mot eksterne kunder.

5.2. Konsolidering

Konsern- og selskapsregnskapet til Sparebanken Øst er utarbeidet i samsvar med gjeldende internasjonale regnskapsstandarder, International Financial Reporting Standard (IFRS).

Tabell 6 - Fullt ut konsoliderte finansielle datterselskaper

Ansvarlig kapital	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Bokført verdi aksjer mill. kroner			695	109
Eierandel			100 %	100 %
Ren kjernekapital				
Bokført egenkapital	3.176	2.761	958	234
Fradragsposter i ren kjernekapital				
Verdjusteringer som følge av kravene om forsvarlig verdsettelse (AVA)	-5	-5	0	0
Utbytte	-124	-124	0	0
Immaterielle eiendeler	0	0	0	0
Utsatt skatt	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (ikke signifikant)	0	0	0	0
Ren kjernekapital instrumenter i andre finansinst. (signifikant)	0	0	0	0
Sum ren kjernekapital	3.046	2.631	958	234
Øvrig kjernekapital				
Fondsobligasjoner	350	350	0	0
Fradragsposter i øvrig kjernekapital				
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (ikke signifikant)	0	0	0	0
Øvrig kjernekapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (signifikant)	0	0	0	0
Sum øvrig kjernekapital	350	350	0	0
Sum kjernekapital	3.396	2.981	958	234
Tilleggs kapital				
Ansvarlig lån	350	350	0	45
Fradragsposter i tilleggs kapital				
Tilleggs kapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (ikke signifikant)	0	0	0	0
Tilleggs kapital instrumenter i andre finansinstitusjoner (signifikant)	0	0	0	0
Sum tilleggs kapital	350	350	0	45
Netto ansvarlig kapital	3.746	3.331	958	279
Ren kjernekapitaldekning	17,21 %	17,02 %	24,04 %	15,60 %
Kjernekapitaldekning	19,19 %	19,28 %	24,04 %	15,60 %
Kapitaldekning	21,17 %	21,55 %	24,04 %	18,60 %
Uvektet kjernekapitalandel	9,24 %	7,89 %	9,62 %	13,30 %

Se konsernets årsrapport for ytterligere beskrivelse av konsernets regnskapsprinsipper. Ved utarbeidelse av konsernregnskapet elimineres interne transaksjoner, intern fortjeneste og mellomværende mellom selskap som inngår i konsernet.

Konsolidering med hensyn til kapitaldekning er regulert i kapitalkravsforskriften og CRD IV/CRR-forskriften. I henhold til dette skal kun foretak i finansiell sektor og foretak som yter tilknyttede tjenester inngå i konsolidert kapitaldekning. Konsolidert ansvarlig kapital og beregningsgrunnlag skal beregnes etter samme prinsipper som ved konsolidering etter regnskapsreglene, men slik at forholdsmessig konsolidering benyttes i stedet for egenkapitalmetoden. Konsolideringen omfatter ikke-balanseførte forpliktelser. Ikke-balanseførte interne poster mellom foretakene elimineres. Se tabell LI1 og LI2 i vedlegg for detaljer.

Tabell 7 - Spesifikasjon av kapitalkravet finansielle selskaper

Spesifikasjon av kapitalkravet (8 % av beregningsgrunnlaget)	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Stater og sentralbanker	0	0	0	0
Lokale og regionale myndigheter	11	11	0	0
Offentlig eide foretak	0	0	0	0
Multilaterale utviklingsbanker	0	0	0	0
Institusjoner	16	199	13	0
Foretak	36	55	0	0
Massemarkedsengasjementer	122	20	0	101
Engasjementer med pant i eiendom	966	696	271	0
Forfalte engasjementer	14	11	0	3
Obligasjoner med fortrinnsrett	19	18	1	0
Andeler i verdipapirfond	0	0	0	0
Egenkapitalposisjoner	65	139	0	0
Øvrige engasjementer	38	9	0	1
Verdipapirisering	5	5	0	0
Sum kreditt- og motpartsrisiko	1.292	1.164	285	105
Valutarisiko	0	0	0	0
Operasjonell risiko	103	65	18	15
Kapitalkrav svekket kredittverd. motpart (CVA)	21	8	16	0
Samlet kapitalkrav	1.416	1.237	319	120

Tabell 8 - Samlede kapitalkrav finansielle selskaper

Samlede kapitalkrav	Konsern	Morbank	SPØB	ASF
Beregningsgrunnlag	17.697	15.458	3.984	1.501
Minstekrav til ren kjernekapital (4,5 %)	796	696	179	68
Minstekrav til kjernekapital (6,0 %)	1.062	927	239	90
Minstekrav til total kapitaldekning (8,0 %)	1.416	1.237	319	120
Oppfyllelse av minstekrav				
Ren kjernekapital	796	696	319	90
Hybrid kapital	350	350	0	0
Tilleggskapital	270	191	0	30
Bufferkrav - oppfylles med ren kjernekapital				
Bevaringsbuffer (2,5 %)	442	386	100	38
Motsyklisk buffer (1,5 %)	265	232	60	23
Systemrisikobuffer (3,0 %)	531	464	120	45
Sum bufferkrav	1.239	1.082	279	105
Ren kjernekapital mot samlede krav				
Ren kjernekapital	3.046	2.631	958	234
Dekning av minstekrav	-796	-696	-319	-90
Dekning av bufferkrav	-1.239	-1.082	-279	-105
Overskudd av ren kjernekapital	1.011	854	360	39

5.3. Forretningsmodell

Hver enkelt bank skal selv foreta vurdering av forholdsmessighet i forhold til virksomhetens art, omfang og kompleksitet. Det stilles mindre omfattende krav til prosessen for helhetlig risikostyring for små foretak enn det gjør for store foretak. Styrets vurdering er at Sparebanken Øst har en relativ enkel forretningsmodell som er karakterisert med relativt få og enkle produkter til kunder. Banken har en høy andel utlån til boligformål. Bankens 3 kjerneprodukter er:

- Spareprodukter
- Kredittprodukter
- Betalingsprodukter

I tillegg distribuerer banken:

- Forsikring
- Fondsandeler
- Valuta og remburs
- Rentesikring

Bankens overordnede strategi beskriver idégrunnlag med visjon, forretningside og de overordnede økonomiske målene som er satt for virksomheten. Videre beskrives bankens identitet som sparebank, kjerneverdier, marked og produkter.

Sparebanken Øst har ikke konsesjon som verdipapirforetak og har ikke handelsporteføljer av verdipapirer. Banken har ikke i sin forretningsmodell å ta rente- og/eller valutarisiko. Bankens inntekter skal i hovedsak komme fra kunderettede aktiviteter og ikke fra finansiell risikotagning. De største risikoene i banken er kredittrisiko, markedsrisiko, likviditetsrisiko og operasjonell risiko.

6. Helhetlig risikostyring

6.1. Risikostyring og internkontroll

Risikostyring skal støtte opp under konsernets utvikling og måloppnåelse og skal sikre finansiell stabilitet og forsvarlig forretningsdrift. Dette oppnås gjennom en risikoprofil som kjennetegnes ved en sterk risikokultur og en høy bevissthet om risikostyring.

For å sikre en effektiv og hensiktsmessig prosess for risikostyring og internkontroll har konsernet lagt til grunn COSO-modellen¹. Dette er et anerkjent rammeverk for risikostyring og internkontroll. Modellen baseres på at risikostyring og internkontroll gjelder alle deler av virksomheten samtidig som et helhetlig perspektiv legges til grunn. Risikostyring og internkontroll omfatter både strategiske og operative forhold samt at det settes særlig fokus på kvalitet i ekstern rapportering og etterlevelse av lover og regler. Begrepet helhetlig risikostyring benyttes i Sparebanken Øst med følgende definisjon:

«Helhetlig risikostyring er en prosess, gjennomført av virksomhetens styre, ledelse og ansatte, anvendt i fastsettelsen av strategi og på tvers av virksomheten, utformet for å identifisere potensielle hendelser som kan påvirke virksomheten og for å håndtere risiko slik at den er i samsvar med virksomhetens risikotoleranse, for å gi rimelig grad av sikkerhet for virksomhetens måloppnåelse.»

Modellen bygger på følgende komponenter:

Internt miljø

Det interne miljøet er utgangspunktet for de ansattes holdning til risiko. Det omfatter også filosofi for risikostyring og risikoappetitt, integritet, etiske verdier og miljøet de opererer i.

Etablering av målsettinger

Målsettinger må finnes før ledelsen kan identifisere potensielle hendelser som kan påvirke oppnåelsen av disse. Helhetlig risikostyring sikrer at ledelsen har på plass en prosess for å etablere målsettinger, og at de valgte målsettingene støtter og er i samsvar med virksomhetens formål og avspeiler dens risikoappetitt.

Identifisering av hendelser

Interne og eksterne hendelser som påvirker virksomhetens måloppnåelse må identifiseres, og man skiller mellom risikoer og muligheter. Muligheter kanaliseres tilbake til ledelsens prosesser for fastsettelse av strategier eller målsettinger.

Risikovurdering

Risikoer blir analysert, og sannsynlighet og konsekvens vurderes for å avgjøre hvordan den skal håndteres. Både iboende og gjenværende risiko blir vurdert.

Risikohåndtering

Ledelsen velger former for risikohåndtering – å unngå, akseptere, redusere eller dele risiko – og utvikler en handlingsplan for å bringe samsvar med virksomhetens risikotoleranse.

¹ The Committee of Sponsoring Organisations of the Tradeway Commission (COSO) har gitt innhold til begrepene gjennom et rammeverk som er internasjonalt anerkjent og benyttet bl.a. i lovgivning innen finansområdet.

Kontrollaktiviteter

Retningslinjer og rutiner blir etablert og implementert for å sikre at risikohåndteringen blir utført på en effektiv måte.

Informasjon og kommunikasjon

Relevant informasjon blir identifisert, behandlet og kommunisert i en form og i et tidsperspektiv som gjør det mulig for de ansatte å ivareta sitt ansvar. Effektiv kommunikasjon skjer også i videre forstand, både vertikalt og horisontalt i virksomheten.

Oppfølging

Den helhetlige risikostyringsprosessen blir fulgt opp og endret etter behov. Oppfølging utføres gjennom løpende ledelsesaktiviteter, uavhengige evalueringer eller begge deler.

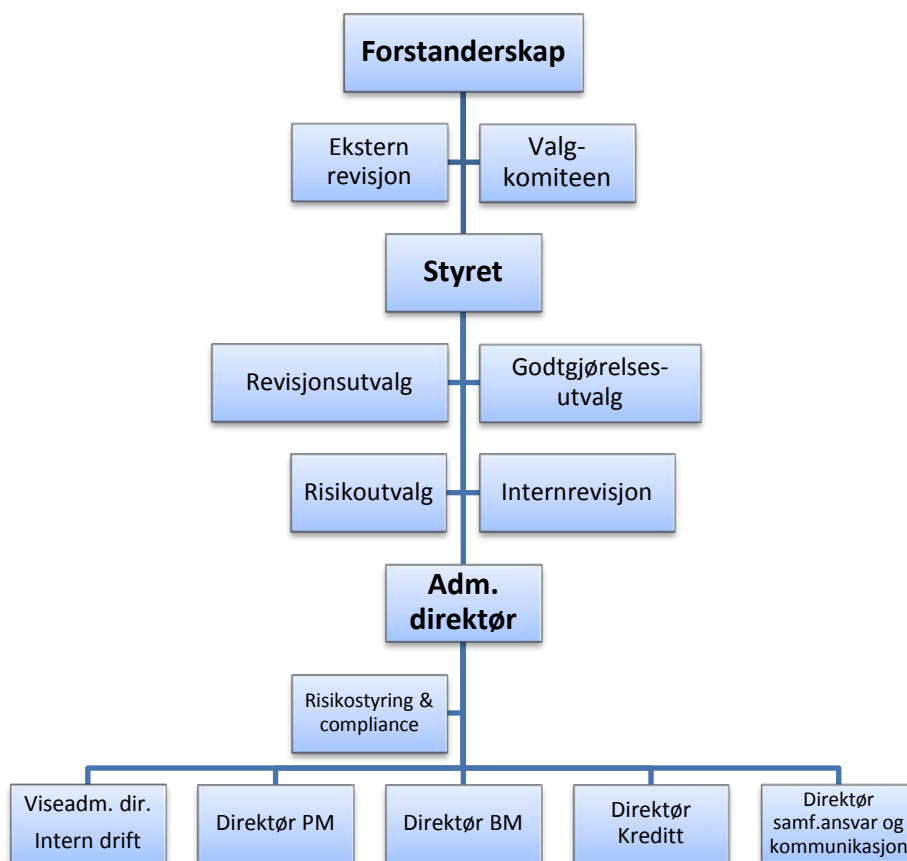
6.2. Strategidokument

«Strategi for helhetlig risikostyring» er konsernets overordnede dokument for styring av risiko, og revideres årlig. Prosessen for risikovurderinger, nøkkelprosessgjennomgang, funksjons- og ansvarsmatriser, fullmaktsstrukturer og lederbekreftelser er beskrevet, og dokumentet oppsummeres i en årsplan for risikostyringsarbeidet. Oversikt over ansvar, mottakere, frekvens og innhold i rapportering av finansiell informasjon er beskrevet (se også punkt «6.5 Rapportering»).

6.3. Roller og ansvar

Bankens organisering med kontrollfunksjoner er vist i figuren nedenfor. Organisering og kontrollfunksjoner er i tråd med gjeldende lovverk. Bestemmelsene om helhetlig risikostyring finner vi i finansforetakslovens § 13-5, Forsvarlig virksomhet, god forretningsskikk. I § 13-5 (1) heter det at et finansforetak skal organiseres og drives på en forsvarlig måte. Foretaket skal ha klar organisasjonsstruktur og ansvarsdeling samt klare og hensiktsmessige styrings- og kontrollordninger. Foretaket skal ha hensiktsmessige retningslinjer og rutiner for å identifisere, styre, overvåke og rapportere risiko foretaket er, eller kan bli, eksponert for. En tydelig organisering med klart definerte ansvarsområder og fullmakter er et sentralt element i god risikostyring og internkontroll. Figuren under viser den administrative strukturen i morbanken.

Figur 6 - Organisasjonsstruktur

Forstanderskapet

Forstanderskapet er bankens øverste organ. Forstanderskapet skal påse at sparebanken virker etter sitt formål i samsvar med lover, vedtekter og vedtak fattet av forstanderskapet. I henhold til vedtektene skal følgende saker behandles av det ordinære forstanderskapet:

- Valg av forstanderskapets leder og nestleder.
- Godkjenning av årsregnskap og årsberetning, herunder disponering av overskudd/ utdeling av utbytte.
- Andre saker som etter lov eller vedtekter hører under forstanderskapet, herunder valg av styremedlemmer.

Styret

Styret skal fastsette mål og strategi for konsernet samt overordnede retningslinjer for virksomheten. Styret skal fastsette prinsipper for helhetlig risikostyring for konsernet som helhet og innenfor hvert enkelt virksomhetsområde. Styret skal videre påse at helhetlig risikostyring blir etablert og gjennomført i samsvar med lover, forskrifter, vedtekter, pålegg fra Finanstilsynet og retningslinjer gitt av styret til administrasjonen.

Styret skal påse at konsernet er hensiktsmessig organisert, herunder at det er klare ansvarsforhold og at det er etablert nødvendig arbeidsdeling. Styret skal årlig evaluere sitt arbeid og sin kompetanse knyttet til bankens helhetlige risikostyring.

Styret må forsikre seg om at retningslinjer for planlegging og styring er kommunisert og implementert i hele konsernet og sikre en ressursforsvarlig oppfølging. Styret har ansvar for at kapitalplanlegging og styring av kapitalbehov er en del av konsernets samlede risikostyring. Styret skal ta stilling til risikotoleransen og konkludere i forhold til nødvendig kapitalbehov, kapitalplan med beredkapsplaner og kapitalmål.

Styrets revisjonsutvalg

Revisjonsutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret og skal:

- Forberede styrets oppfølging av regnskapsrapporteringsprosessen.
- Overvåke systemene for internkontroll og risikostyring samt foretakets internrevisjon.
- Avgi uttalelse om valg av revisor.
- Ha løpende kontakt med konsernets valgte revisor om revisjon av årsregnskapet.
- Vurdere og overvåke revisors uavhengighet og objektivitet, herunder særlig i hvilken grad andre tjenester enn revisjon som er levert av revisor kan ha betydning for revisors uavhengighet og objektivitet.

Styrets risikoutvalg

Risikoutvalget er et forberedende og rådgivende utvalg for styret og skal:

- Forberede styrets vurdering av risiko og samlet kapitalbehov.
- Ha jevnlig kontakt med risikokontrollfunksjonen og motta relevant rapportering fra foretakets kontrollfunksjoner.
- Minst årlig gjennomgå foretakets risikostrategier.
- Overvåke at foretakets risikostrategier følges,
- Vurdere om prisingen av foretakets produkter tar hensyn til foretakets forretningsmodell og risikostrategi.

Godtgjørelsesutvalg

Det er etter krav i finansforetaksloven § 15-1 flg., og forskrift om finansforetak og finanskonsern § 15-1 flg. etablert et godtgjørelsesutvalg i sparebanken. Godtgjørelsesutvalget har som oppgave å forberede for styret retningslinjer for godtgjørelse til ledende ansatte. De skal videre sørge for at foretaket til enhver tid har og praktiserer retningslinjer og rammer for godtgjørelsesordningen som er i samsvar med forskrift om godtgjørelsesordninger i finansinstitusjoner, verdipapirforetak og forvaltningsselskap for verdipapirfond. Informasjon om godtgjørelser er gitt i konsernets årsrapport note 29.

Administrerende direktør

Administrerende direktør er ansvarlig for, skal utarbeide og følge opp at:

- Det er etablert en forsvarlig helhetlig risikostyring etter retningslinjer fastsatt av styret.
- Helhetlig risikostyring blir dokumentert, gjennomført og overvåket på forsvarlig måte.
- Rapporteringsplikten til styret er i samsvar med lover, forskrifter, vedtekter og konsernets vedtatte prinsipper om dette.
- Risikostyringssystemene gjennomføres, følges opp og dokumenteres i samsvar med lover, forskrifter, strategi/policy og rutiner.
- Risikostyringsprosessen er hensiktsmessig og effektiv.

Administrerende direktør skal sørge for at konsernet er hensiktsmessig organisert, herunder at det er klare ansvarsforhold og at det er etablert nødvendig arbeidsdeling. Administrerende direktør har ansvar for at prosess vedrørende vurdering av risikoer og samlet kapitalbehov (ICAAP) blir gjennomført.

Ledere av forretningsområder

Ledere av forretningsområdene har ansvar for:

- Å etablere og gjennomføre forsvarlig risikostyring innenfor sitt område, herunder vurdere risiko og etablering av nødvendige linjekontroller.
- Etterlevelse av gjeldende regelverk.
- Rapportering knyttet til helhetlig risikostyring, herunder rapportering av vesentlige brudd/hendelser.

Ansatte

De ansatte har ansvar for å:

- Besitte tilstrekkelig kompetanse om sitt ansvarsområde og sine arbeidsoppgaver for tilstrekkelig egenkontroll.
- Utføre arbeid innenfor vedtatte instruksjoner, rammer og fullmakter med riktig kvalitet.
- Rapportere vesentlige brudd/hendelser til leder.

Helhetlig risikostyring skal være en del av den løpende oppfølgingen mellom leder og den ansatte. Den ansattes rolle i dette skal synliggjøres og følges opp.

Risikostyring og compliance

Risikostyring og compliance skal:

- Sitte i «førersetet» når policy og strategier skal utformes på sentrale risikoområder.
- Lede arbeidet med ICAAP og gjennomføre stresstester og prognoser på selvstendig basis.
- Være et uavhengig miljø som utfordrer de operative avdelingene i konsernet.
- Bidra til videreutvikling av konsernets rammeverk for helhetlig risikostyring- og internkontroll, herunder risikopolicy/-strategier, metoder, modeller og systemer i henhold til anerkjente prinsipper.
- Påse at risikostyringsystemene implementeres, benyttes, følges opp og dokumenteres i samsvar med lover, forskrifter, strategi/policy og rutiner og at risikostyringsprosessen er hensiktsmessig og effektiv.
- Koordinere den årlige lederbekreftelsen i henhold til Finanstilsynets forskrift om risikostyring og internkontroll.
- Følge opp konsernets risikostatus og utvikling i forhold til vedtatte risikostrategiske måltall og forretningsstrategi.
- Motta eller utarbeide periodisk og tilstrekkelig informasjon for å ivareta og følge opp rapportering til administrerende direktør.
- Sørge for at det opprettes effektive systemer og prosesser for etterlevelse av gjeldende regelverk samt fange opp endringer i lover/forskrifter, bransjestandarder og interne retningslinjer, og påse at disse blir implementert i konsernet.
- Teste, vurdere og gi råd om internkontrollen.
- Delta i møter i styrets risikoutvalg og i intern risikokomiteé.

Internrevisjon

Internrevisjonen skal:

- Rapportere til styret, ha rett til å møte i styremøtene og avgi rapport om risikostyringen og internkontrollen minimum en gang pr. år.
- Gi objektive råd til styret og ledelsen om konsernets risikostyring, utforming og etterlevelse av kontroller samt etterlevelse av etablerte rutiner, prosedyrer og retningslinjer.
- Ha tilstrekkelig kompetanse og erfaring, metodikk og verktøy for å sikre at alle områder med høy og kritisk risiko dekkes.
- Gjennomføre planlagte internkontroller.

Eksternrevisjon

Ekstern revisor gir ledelsen og styret uavhengige og objektive synspunkter som kan bidra til at banken når sine målsettinger ikke bare for regnskapsrapportering, men også for målsettinger innenfor andre kategorier. I forbindelse med årsregnskapsrevisjonen fremlegger revisor sitt syn på i hvilken grad regnskapet gir et forsvarlig uttrykk for virksomhetens økonomiske stilling i overensstemmelse med god regnskapsskikk, og bidrar således til virksomhetens målsettinger for regnskapsrapportering. Revisor kan videre bidra ved å gi nyttig informasjon til ledelsen i dens gjennomføring av aktiviteter relatert til risikostyring. Slik informasjon omfatter revisjonsfunn, analytisk informasjon og anbefalinger om nødvendige tiltak for å nå etablerte målsettinger, og funn som revisor gjør angående mangler ved risikostyring og kontroll med anbefalinger om forbedringer.

Gransker

I tråd med finansforetakslovens § 11-14 er Ernst & Young AS utnevnt som uavhengig gransker for Sparebanken Øst Boligkreditt AS. Gransker gjennomfører selvstendige kvartalsvise kontroller blant annet av lovbestemt register og beløpsmessig balanse mellom sikkerhetsmasse og utstedte obligasjoner med fortrinnsrett. Gransker rapporterer regelmessig til finanstillstyret.

Finanstillstyret

Finanstillstyret er et selvstendig styringsorgan som bygger på lover og vedtak fra Stortinget, Regjeringen og Finansdepartementet og på internasjonale standarder for finansielt tilsyn. Gjennom tilsyn med foretak og markeder skal Finanstillstyret bidra til finansiell stabilitet og ordnede markedsførhold og til at brukerne kan stole på at finansielle avtaler og tjenester blir fulgt opp etter formålet. I tillegg til det forebyggende arbeidet må Finanstillstyret kunne bidra til å løse problemer som kan oppstå. Finanstillstyret legger til grunn at norske virksomheter skal ha konkurransevilkår som samlet sett er på linje med virksomheter i andre EØS-land.

Andre organer og kontrollpunkter

Bankens balansestyringskomité har jevnlig møter der status og tiltak med hensyn til likviditetssituasjonen drøftes. I BSK møter administrerende direktør, viseadministrerende direktør, controller risiko og finanssjef.

Risikokomiteén har til formål å vurdere risikoeksponering og risikorapportering. Komiteén skal gjøre vurderinger av kapitalbehovet og behandle risikorapporteringen til styret. Komiteéns medlemmer er kredittsjef BM, advokat, avdelingsbanksjef PM Kreditt, finanssjef, leder av Øst Inkasso AS, IT-sjef, leder av Risikostyring & Compliance og alle kontrollere. Komiteéns konklusjoner og merknader protokollføres.

Det er opprettet en egen operativ stilling som **antihvitvaskansvarlig**. Stillingen innebærer oppfølging av etterlevelsen av regelverket og kontroll av kundeopprettelser.

6.4. Finanstilsynets moduler

COSO presenterer et teoretisk rammeverk sammen med teknikker og verktøy for bruk av rammeverket. I praksis er utfordringen å finne gode og robuste løsninger som fungerer hver dag for styret, ledelsen, mellomledere og ansatte i banken. I tillegg til generelle prinsipper for helhetlig risikostyring er banken underlagt omfattende konsesjonsmessige krav gjennom regulatoriske regler og retningslinjer. **Finanstilsynet** benytter i sin tilsynsvirksomhet moduler for evaluering av bankens overordnede risikostyring. Modulene er delt inn i risikotyper og omfatter:

- Kredittrisiko, markedsrisiko og likviditetsrisiko med følgende undermoduler:
 - o Evaluering av risikonivå
 - o Evaluering av styring og kontroll
- Operasjonell risiko, herunder delmodul for hvitvasking og terrorfinansiering
- Overordnet styring og kontroll med mal for egenevaluering

Modulene er mer spesifikke enn COSO og rettet mot bank som virksomhet. Strategidokumentene viser sammenhengen mellom bankens helhetlige risikostyring og Finanstilsynets moduler.

6.5. Rapportering

Det er etablert et rapporteringssystem som gir **styret og administrasjonen** informasjon om status og utvikling for alle viktige målefaktorer i banken, herunder sentrale risikofaktorer. Denne rapporteringen omfatter:

- Månedssregnskap med budsjettkontroll
- Månedlig virksomhetsrapport fra adm. direktør til styret
- Månedlig rammekontroll Kredittrisiko til virksomhetsrapport
- Månedlig statusrapport Finans med rammekontroll
- Kvartalsvis risikoreport med stresstest på kapital/likviditet
- Kvartalsrapport fra avdeling Risikostyring & Compliance
- Års- og kvartalsregnskap med status på kapitaldekning
- Internrevisjonsrapporter i henhold til årsplan for hele konsernet
- Controllerrapporter i henhold til årsplan for hele konsernet

Rapportering av status og avvik ligger til grunn for oppfølging av måloppnåelse, etterlevelse av rammer, gjennomføring av tiltak og er nødvendig for å sikre en forsvarlig og helhetlig risikostyring.

7. Kreditrisiko

Kreditrisiko er risikoen for tap som følge av kunders/debitors manglende evne eller vilje til å oppfylle sine forpliktelser. Kreditrisiko kan uttrykkes som sannsynlighet for mislighold sammenholdt med fordringens størrelse og verdien av eventuelle sikkerheter på misligholdstidspunktet, alternativt konkurstidspunktet.

Dokumentet «**Strategi kreditrisiko**» har som formål å etablere klare retningslinjer og rammer for styring og kontroll av kreditrisiko i Sparebanken Øst. Fra dette utgår bevilgningsreglement, kreditthåndbøker og instruksjoner.

Kreditstrategien skal sikre at bankens aktiviteter innenfor kredittområdet er i tråd med de rammebetingelser og retningslinjer som følger av bankens overordnede forretningsidé, strategiske planer og budsjetter, samt at aktivitetene er forsvarlig i forhold til bankens evne og vilje til å bære risiko. Strategien bidrar til at banken har en etablert kredittportefølje med en kvalitet og sammensetning som sikrer bankens lønnsomhet på kort og lang sikt. Videre bidrar kreditstrategien til å sikre at bankens håndtering av kreditrisiko skjer i samsvar med de krav som følger av lover, forskrifter, rundskriv fra myndigheter og andre regulatoriske forhold.

Konsernet har en risikotoleranse definert gjennom styrevedtatte rammer. Sammen med prispolicy, og budsjetterte vekstambisjoner skal disse sikre at konsernets økonomiske måltall oppnås innenfor vedtatte risikotoleranse. Bankens prispolicy er basert på prising i forhold til engasjementenes risiko. Strategi kreditrisiko må sees i sammenheng med bankens øvrige strategidokumenter. Strategi kreditrisiko og bevilgningsreglement revideres og besluttes av styret minimum årlig.

Bankens kredittprosesser er underlagt en tydelig organisering og ansvarsfordeling. Alle organisasjonsenhetene har egne ledere som rapporterer til konsernets direktørnivå. Alle medarbeidere og ledere som har fått tildelt fullmakter skal ha kompetanse innenfor sitt ansvarsområde i henhold til sin mottatte fullmakt. Det er etablert en sertifiseringsordning som bidrar til å sikre at ingen uten tilstrekkelig kompetanse får utstedt personlig fullmakt. Sertifisering og generell oppfølging av fullmakter er tillagt kredittavdelingen som har en uavhengig funksjon i forhold til kunderettet ansvar. Fullmaktsmatriser med nivåer er kjent og ligger tilgjengelig for alle medarbeidere.

Innenfor **personmarkedet** er det etablert sentrale kredittavdelinger som besluttsende organer for kredittgivning. De enkelte kredittavdelinger er lokalisert og organisert som egne enheter og behandler ulike markedskanaler. Alle avdelingene er organisert under direktør kreditt. Innenfor alle kredittavdelinger er det etablert individuelle fullmakter og fullmaktsmatriser som beskriver eksisterende fullmaktshierarki.

BM Kreditt er en sentral kredittavdeling og det besluttsende organ ved kredittgivning til mindre bedriftskunder som behandles via bankens kontornett. Avdelingen har ikke salgsansvar. Medarbeiderne i avdelingen har egne individuelle fullmakter i henhold til vedtatt fullmaktsmatrise.

Kredittavdelingen fatter beslutninger om kreditt over en bestemt størrelse til kunder i bedriftsmarked og personmarked. Avdelingen består av 3 medarbeidere. Kredittgivning ut over kredittavdelingens fullmakter innstilles til et overordnet nivå i henhold til gjeldende fullmaktsmatriser. Beslutninger på mindre engasjementer gjøres i henhold til vedtatte rammer og personlige fullmakter i bedriftsmarkedsavdelingen.

Det er etablert et system for oppfølging og rapportering av risikosituasjonen på kredittområdet, herunder en «early warning»-rutine, hvor bankens benytter interne og eksterne kilder til å overvåke porteføljer og enkeltkunder. Det er etablert en løpende overvåking av etterlevelse knyttet til vedtatte rammer og retningslinjer, samt rutiner for rapportering av brudd. Uavhengig kontroll utføres løpende av Risikostyring og compliance og internrevisjonen. Rapportering knyttet til rammekontroll og oppfølgingstiltak er etablert. Se også tabeller A5-A9 og CR1-CR2B.

Sikkerheter

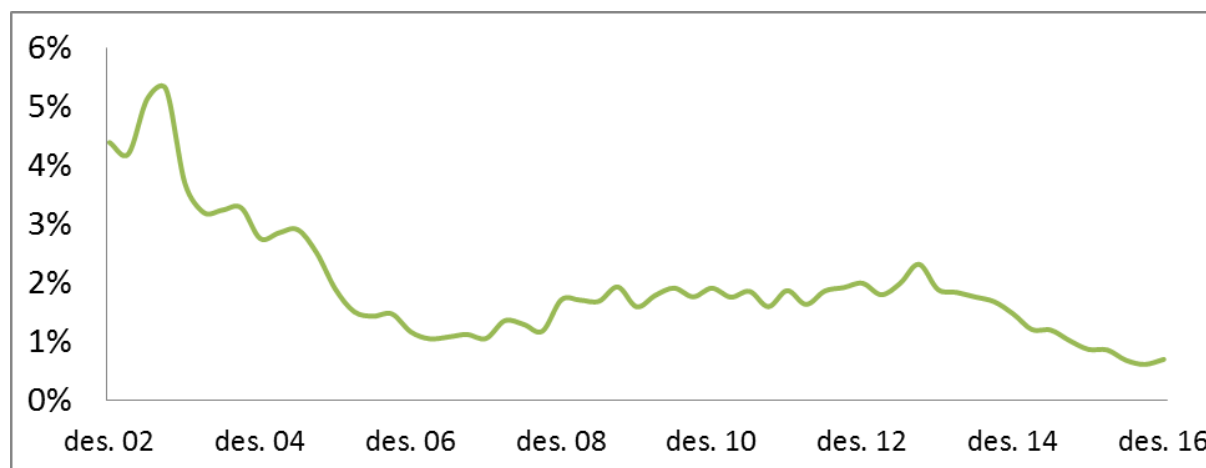
Ved fastsettelse av vekten av engasjementene i forbindelse med beregningen av kapitalkravet er følgende hovedtyper av pant benyttet:

- Pant i innskudd
- Pant i bolig- og fritidseiendom

Der et engasjement er sikret med pant i fast eiendom er verdien basert på antatt markedsverdi på tidspunktet for siste vurdering av engasjementet. Antatt markedsverdi har sin bakgrunn i kjente omsetningsverdier, takster eller andre typer verdivurderinger. Innenfor bedriftsmarkedet vil objektenes kontantstrøm være retningsgivende for den vurderte markedsverdien. For alle andre typer sikkerheter inkludert driftsavhengige sikkerheter gjøres det konservative anslag for antatte markedsverdier. Prinsipper for verdivurderinger av alle de underliggende pantobjektene er beskrevet i kreditthåndbøker. Ved årsskiftet er det ikke benyttet garantier i forbindelse med beregningen av kapitalkravet. Se også vedlegg tabeller CR3-CR5.

Mislighold og verdifall

Misligholdte utlån defineres som utlån som har betalingsmislighold utover 90 dager. Utlån og andre engasjementer som ikke er misligholdte, men hvor kundens økonomiske situasjon gjør det sannsynlig at konsernet vil bli påført tap, klassifiseres som tapsutsatte engasjementer.

Figur 7 - Utvikling brutto mislighold/tapsutsatt i % av brutto utlån (konsern)

Utlån nedskrives for kredittap på individuell basis dersom det foreligger objektive bevis på at slikt kredittap har inntruffet. Objektive bevis anses å foreligge ved vesentlige finansielle problemer hos debitor, betalingsmislighold eller andre vesentlige kontraktsbrudd, innvilget utsettelse av betaling eller ny kreditt til betaling av termin, avtalte endringer i rentesatsen eller i andre avtalevilkår som følge av problemer hos debitor, gjeldsforhandling hos debitor, annen finansiell restrukturering eller konkursbehandling.

Estimering av eventuelt kredittap skjer på basis av størrelsen på forventede fremtidige kontantstrømmer fra salg av panteobjekter og lignende, når kontantstrømmene forventes innbetalt samt diskonteringsrentens størrelse. Tapets størrelse er en direkte funksjon av forskjellen mellom balanseført verdi og nåverdien av neddiskonterte fremtidige kontantstrømmer, neddiskontert med lånets effektive rente.

Vurdering av behovet for nedskrivning på gruppen av utlån til privatpersoner skjer på basis av en tapsindikator som hensyntar ulike makroøkonomiske variabler som indikerer om banken er i en konjunktursituasjon som er bedre eller dårligere enn en normaltapssituasjon. Vurdering av behovet for nedskrivning på gruppen av utlån til bedrifter skjer på basis av endringer i risikoklassifisering av engasjementene. Dersom det i en regnskapsperiode skjer en netto negativ forflytning mellom risikoklasser, foretas det en nedskrivning på basis av bankens tapshistorikk for de aktuelle risikoklassene. Vurdering av utlån og anvendelse av estimater er ytterligere beskrevet i note 3 i konsernets årsrapport.

IFRS 9 vil erstatte dagens IAS 39 Finansielle instrumenter – innregning og måling, og innebærer endringer knyttet til klassifisering og måling, sikringsbokføring og nedskrivning. Konsernet vil ikke anvende tidligimplementering av standarden. Standarden har regnskapsmessig virkning fra 1. januar 2018. Ledelsen er i gang med å utrede konsekvenser ved innføring av IFRS 9. For mer informasjon om dette, se konsernets årsrapport.

Motregning

Konsernets motregningsadgang følger alminnelige regler i norsk lov. Boligkreditselskapet har inngått standardiserte ISDA-avtaler som gir partene motregningsrett ved et eventuelt mislighold. Det er i tillegg inngått tilleggsavtaler om sikkerhetsstillelse (CSA). Morbanken er også i prosess med å inngå slike avtaler med større finansielle motparter (finansinstitusjoner). Når disse avtalene er etablert, vil det bli behov for å stille eller motta sikkerhet i form av kontanter eller verdipapirer for beregnet motpartsrisiko. Dette vil bli nærmere beskrevet når avtalene er inngått. Konsernet vurderer at effekten av en eventuell svekket rating vil bli begrenset.

Motparts- og oppgjørskrisiko

Motpartsrisiko ved derivatkontrakter og andre poster utenfor balansen er også en form for kredittrisiko ved at inngåtte kontrakter kan gi tap dersom motpart går konkurs eller ikke er i stand til å gjøre opp sine betalingsforpliktelser. Innenfor finansområdet styres dette gjennom konsernets «**Strategi finansielle risikoer**», vedtatt av styret. Hovedelementene er rammestyring på porteføljnivå og motpart. Slike kontrakter inngås kun med finansinstitusjoner ratet A- eller bedre av et kredittvurderingsbyrå.

Plassering i rentebærende verdipapirer for likviditetsformål gjøres i henhold til vedtatt finansstrategi. Her inngår investeringspolicy med konkret risikotoleranse, allokering til aktivklasser, rammer og fullmakter. Kredittap skal være tilnærmet lik null. En vesentlig del av porteføljen skal være egnet som sikkerhet for låneadgang i Norges Bank. Ved plassering av midler i sertifikater og obligasjoner vurderes risiko ut fra papirenes likviditet (herunder LCR), utsteders rating og andre motpartsspesifikke forhold. Rentebærende verdipapirer regnskapsføres til markedsverdi, slik at endringer i risiko løpende reflekteres i regnskapet.

Oppgjørskrisiko er en form for kredittrisiko. Dersom kontraktmotpart ikke oppfyller sine forpliktelser kan oppgjør i form av kontanter eller verdipapirer risikeres tapt. Banken søker å unngå slik risiko ved

at kontrakter kun inngås med solide og om mulig ratede motparter, samt ved å benytte velrenommerte clearing-systemer. Se også vedlegg i tabeller CCR1-CCR8.

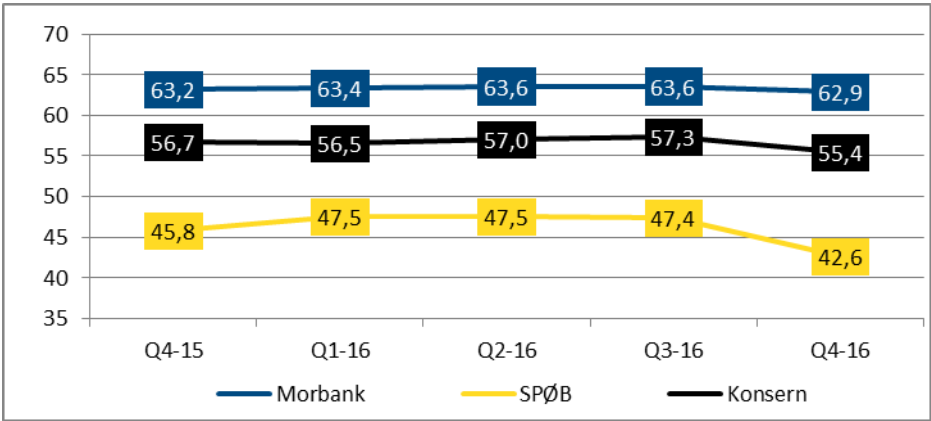
Konsentrasjonsrisiko

Konsentrasjonsrisiko er et element i den totale kredittrisikoen og oppstår dersom det foreligger en overrepresentasjon av engasjementer med like karakteristika. Dette kan for eksempel være konsentrasjon av store engasjementer, konsentrasjon i enkelte bransjer eller geografisk konsentrasjon, det vil si risiko knyttet til næringsengasjementer utenfor bankens kjerneområde. Risikoen styres i forhold til vedtatte rammer, måltall og retningslinjer beskrevet i bankens kredittstrategidokument. Innenfor privatmarkedet er det etablert måltall knyttet til porteføljens risikosammensetning, samt at det foreligger beskrivelser knyttet til inntak av nye kunder. På bedriftsmarkedet er det etablerte rammer og måltall knyttet til størrelseskonsentrasjon og måltall knyttet til bransjekonsentrasjon, risikosammensetning og krav til inntak av nye og nyetablerte bedriftskunder. Videre er det etablert rammer og måltall for enkelte typer kundegrupperinger. Oppfølging av rammer og måltall skjer ved månedlig rapportering til administrasjonen og kvartalsvis gjennom risikorapport til styret fra Risikostyring og compliance.

Bankens utlånsportefølje til personkunder og bedrifter fordeler seg geografisk i hovedsak til det sentrale østlandsområdet. Utlånsvirksomheten innenfor bedriftsmarkedet anses ikke å være spesielt rettet mot enkeltbedrifter (hjørnestensbedrifter) eller ensidig økonomisk utvikling i regionen. Banken har meget lav direkte eksponering mot olje- eller oljeservicevirksomhet. Eksponering mot næringsseiendom har over tid utgjort en relativt stor andel av bedriftsporteføljen, men målt som andel av samlet utlånsportefølje i konsernet utgjør denne eksponering en begrenset andel.

Restrisiko

Verdifall på boliger vil medføre at deler av utlånsmassen vil falle utenfor 80 % av boligens verdi og med det få en høyere risikovektning fra 35 % til 75 % av låneverdi. Dette vil dermed medføre lavere kapitaldekning. Gjennomsnittlig LTV (forholdet mellom lån og sikkerhetsverdi) følges opp løpende, og vil endre seg ved justering av boligverdier. Det gjøres stresstester på endrede boligpriser.

Figur 8 - Utvikling volumvektet gjennomsnitt LTV boliglån

8. Markedsrisiko

Markedsrisiko er risiko for tap som følge av endringer i observerbare markedsvariabler som renter, valuta og verdipapirmarkeder. Markedsrisiko styres gjennom konsernets overordnede «**Strategi finansielle risikoer**». Rammestyring er verktøyet for styring av markedsrisiko, basert på stresstester. Sparebanken Øst Boligkreditt og AS Financiering har fastsatt egne rutiner for styring av markedsrisiko. For disse selskapene er renterisiko og kredittspreadrisiko i LCR-portefølje eneste markedsrisiko.

Renterisiko

Risiko som oppstår ved at konsernet kan ha ulik rentebindingstid på sine eiendeler og forpliktelser. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for renterisiko. For renter vurderes verdiendringene i balansen ved en 2 prosentpoeng endring av markedsrenten sett opp mot rammen. I tillegg vurderes effekten av en rekke forskjellige scenarier med endring av rentekurven. Renteswapper brukes på begge sider av balansen for å redusere renterisiko.

Følgende posisjoner er det knyttet renterisiko til:	Beskrivelse
Utlån til og innskudd fra kunder med flytende rente	På grunn av lovbestemte varslingsfrister er det knyttet en viss renterisiko også til utlån til og innskudd fra kunder med flytende rente. Regelverket tilsier at renteøkning på utlån i forbrukerforhold må varsles med minst 6 ukers frist og rentenedsettelse på innskudd med minst 2 måneders frist.
Utlån til og innskudd fra kunder med fast rente	Rentevilkårene for utlån til og innskudd fra kunder med fast rente er bundet for en nærmere avtalt periode.
Plasseringer i sertifikater og obligasjoner	Sertifikater og obligasjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner	Utlån til og innskudd fra kredittinstitusjoner har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån	Sertifikat- og obligasjonslån, ansvarlig lån og fondsobligasjonslån har renteklausuler som gjør at rentevilkårene er bundet enten i hele lånets løpetid eller at regulering finner sted med fastsatte tidsintervaller.
Derivater (rentebytteavtaler, valutaterminer)	Rentebytteavtaler er avtaler om å bytte bort en forpliktelse til å betale en fast rente i en angitt tidsperiode mot å betale en flytende rente i samme periode eller motsatt. Valutaderivater inneholder implisitt en renterisiko på forskjellen i utviklingen i markedsrentene for de valutaslagene derivatet er relatert til.

Tabell 9 - Renterisiko 31.12.2016

Valuta	Økning basis-punkter	Sensitivitet på resultatet	Sensitivitet på egenkapitalen	Reduksjon basis-punkter	Sensitivitet på resultatet	Sensitivitet på egenkapitalen
NOK	+100	26,7	0,0	-100	-26,7	0,0
EUR	+100	0,0	0,0	-100	0,0	0,0
SEK	+100	-2,3	0,0	-100	2,3	0,0
DKK	+100	0,0	0,0	-100	0,0	0,0
Sum		24,4	0,0		-24,4	0,0

Aksjerisiko

Endringer i verdien på posisjoner i egenkapitalinstrumenter. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for aksjerisiko. For ikke-strategiske aksjeposter skal det benyttes 45 prosent verdifall som uttrykk for en stressituasjon.

Konsernets beholdning av egenkapitalinstrumenter som ikke er klassifisert som holdt for omsetning ("trading"), er klassifisert som tilgjengelig for salg, og er vurdert til virkelig verdi med verdiendringer presentert som inntekter og kostnader i totalresultatet. Nedskrivning ved verdifall innregnes i "Netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter" i den perioden det oppstår. Ved avhendelse blir akkumulert gevinst eller tap på det finansielle instrumentet som tidligere er regnskapsført i totalresultatet reversert, og gevinst eller tap blir innregnet i "Netto verdiendringer og gevinst/tap på finansielle instrumenter".

Konsernet foretar nedskrivning av egenkapitalinstrumenter i kategorien tilgjengelig for salg når det har vært en langvarig nedgang i virkelig verdi eller virkelig verdi er vesentlig lavere enn balanseført verdi. Banken vurderer det som vesentlig når verdifallet er mer enn 20 prosent, og at verdifallet er langvarig når det er lenger enn 6 måneder. Tap ved verdifall innregnet i resultatet, for denne kategorien, blir ikke reversert over resultatet.

Mottatt utbytte på egenkapitalinstrumenter innregnes i resultatet etter at konsernets rett til å motta betaling er fastsatt og inngår i "Utbytte og andre inntekter av verdipapirer med variabel avkastning".

Garanti overfor Eksportfinans

Banken deltar i en «portfolio hedge agreement» overfor Eksportfinans ASA. Tilsvarende bankens eierandel i selskapet har banken stilt en garanti for andel av Eksportfinans ASA sin portefølje fra 29.02.08. Bankens andel av garantiforpliktelsen er i 2016 redusert fra MNOK 242,0 til MNOK 72,7. Banken har i 2016 avsluttet inngått kontragaranti som tidligere reduserte garantiansvaret til MNOK 100,0. Se også vedlegg tabell SEC1 og SEC4.

Valutarisiko

Valutakursendringer knyttet til eiendeler og gjeld i valuta som ikke er valutasikret. Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for valutarisiko. Det benyttes 25 prosent verdiendring i ugunstig retning for rammen av samlet nettoposisjon i valuta, fratrukket to prosent av ansvarlig kapital og pilar 1-kravet.

Slik risiko reduseres ved å balansere aktiva- og passivaposisjoner i balansen mot hverandre eller ved bruk av valutaderivater. For eiendeler der debitor har anledning til å tilbakebetale før endelig forfall

benyttes rullerende swapper (ingen slike avtaler pr. 31.12.15). Der endelig forfall ikke skal fravikes, sikres posisjonene ved bruk av basisswapper.

Banken har en ramme som tillater en begrenset valutarisiko. Rammen er langt under kapitalkravsforskriftens lovmessige ramme som er maksimalt 30 prosent av ansvarlig kapital i total valutaeksponering, og maksimalt 15 prosent av ansvarlig kapital i en enkelt valuta.

Tabell 10 - Beregnede effekter valutarisiko

Valuta	Økning i valuta-kurs %	Effekt på resultat før skatt	Effekt på egenkapital	Reduksjon i valuta-kurs %	Effekt på resultat før skatt	Effekt på egenkapital
USD	+10	0,6	0,0	-10	-0,6	0,0
Sum		0,6	0,0		-0,6	0,0

Kredittspreadsrisiko

Risiko for tap som følge av reduserte markedsverdier på obligasjonsporteføljen som følge av en økning i marginen (kredittspread). Banken benytter Finanstilsynets metode for å beregne kapitalkrav for renterisiko, basert på kredittkvalitet målt ved rating, durasjon og størrelse på porteføljen av rentebærende verdipapirer. Kredittspreadsrisiko i likviditetsporteføljen styres slik at tapet ved en gitt endring i kredittspread aldri skal overstige fastsatt ramme. Se under punkt 9. «Likviditetsrisiko» for mer informasjon om likviditetsporteføljen.

Eiendomsrisiko

Eiendomsrisiko er risiko for reduserte markedsverdier på konsernets egne eiendommer. Konsernets direkte eiendomseksponering ligger i Sparebanken Øst Eiendom AS, morbanken, Øst prosjekt og AS Finansiering. Eksponeringen i eiendom er fastsatt av styret i egne vedtak. Stresstester utføres med utgangspunkt i Finanstilsynets SREP-modell, basert på stressnivå 30 prosent minus pilar 1-kravet. Merverdier ut over bokførte verdier inngår i vurderingen.

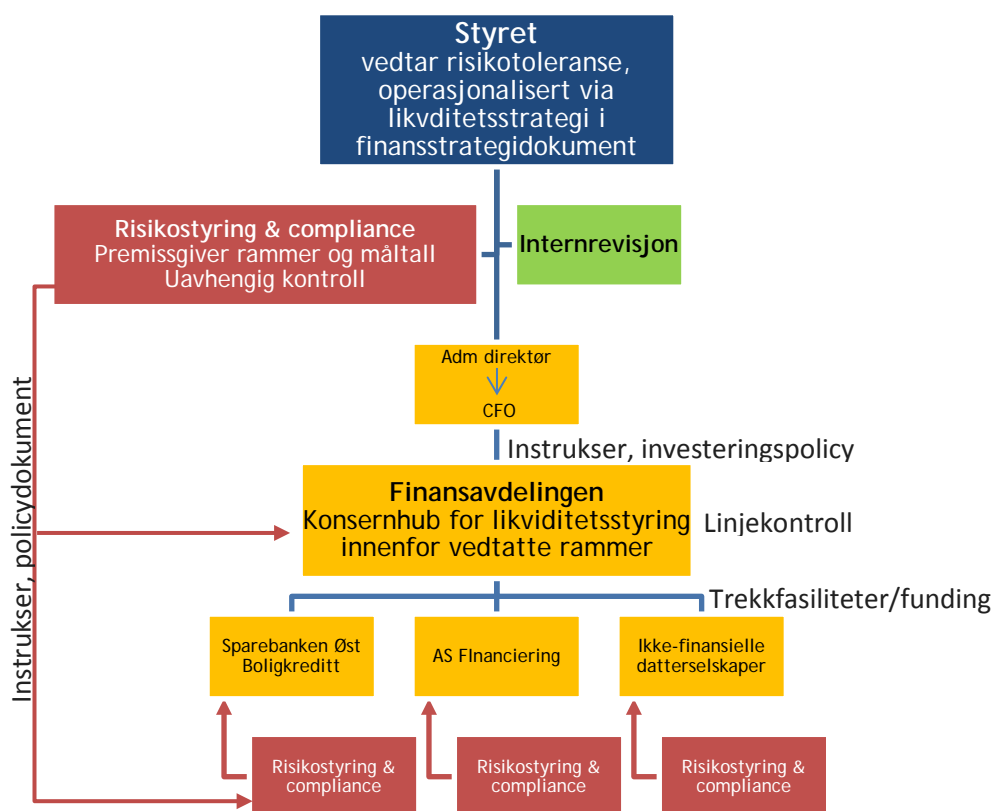
Risikoreduserende tiltak

Banken anvender garantier, derivater og finansielle sikringsforretninger for å redusere risikoeksponering som skyldes endringer i rentenivå, valutakurser og kredittrisiko. Det vises til beskrivelsen av hvert enkelt risikoområde.

9. Likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko er risikoen for at tilbydere av likviditet ikke kan eller vil tilby likvider til banken, eventuelt kun til en pris som er vesentlig høyere enn normale markedsvilkår. En slik situasjon kan oppstå ved at banken får en redusert kredittverdighet (virksomhetsspesifikk risiko) eller at markedet for likviditet ikke fungerer på en tilfredsstillende måte (markedsspesifikk risiko). Begrepet likviditetsrisiko benyttes i denne sammenheng i betydningen finansieringsrisiko, dvs. risikoen for en brå og uventet mangel på tilførsel av likviditet. Banken står da uten midler til å finansiere eiendelene etter hvert som innlån forfaller. Begrepet likviditetsrisiko benyttes også om risikoen knyttet til problemer med å avhende finansielle instrumenter i et marked, også benevnt markedslivlikviditetsrisiko.

Figur 9 - Styring av likviditetsrisiko

Likviditetsrisiko styres gjennom konsernets overordnede finansstrategi og investeringspolicy. Sparebanken Øst Boligkreditt AS og AS Finansiering har fastsatt egne rutiner for styring av likviditetsrisiko, dog slik at operativt ansvar for styringen, samt de facto likviditetsrisiko er overført til banken gjennom trekkfasiliteter. Den overordnede strategien fastsetter måltall og rammer for likviditetsrisiko på konsernnivå. Likviditetsstyring er underlagt krav til årlig/periodisk gjennomgang med bekreftelse fra internrevisor.

Styring av likviditetsrisiko er ansvarsmessig tillagt viseadministrerende direktør (VAD) i banken som leder av finansavdelingen. Finanssjef har ansvar for gjennomføring av virksomheten knyttet til likviditetsstyring og rapporterer til VAD. Oppgjør og kontroll med sluttsetter og lignende foretas av regnskapsavdelingen.

Avdeling Risikostyring og compliance samarbeider med finansavdelingen om premisser og metoder for risikovurdering, prognoser og stresstester. I tillegg utføres uavhengige kontroller, stresstester og rapportering.

Sparebanken Øst skal ha en konservativ holdning til likviditetsrisiko. Dette innebærer langsiktighet med proaktivitet i forhold til fremtidige likviditetsbehov, fordeling av innlån fra ulike investorgrupper, samt sikring av likviditetsbehov ved plassering i eiendeler med lav likviditets- og kredittrisiko. Risiko styres mot fastsatte rammer. Sparebanken Øst Boligkreditt AS, AS Financiering og øvrige ikke-finansielle datterselskaper inngår i Sparebankens Østs overordnede likviditetsstyring. Forholdet mellom selskapene er regulert i egne avtaler.

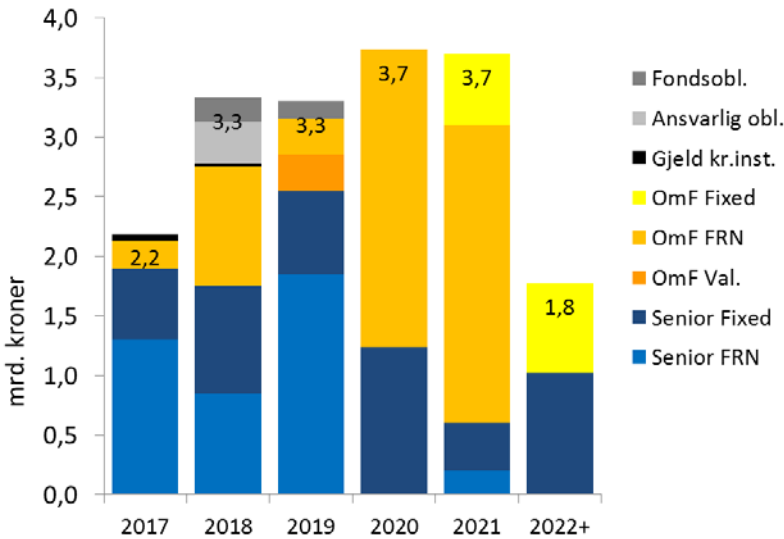
Basert på forskrift om forsvarlig likviditetsstyring, CRR/CRD IV-forskriften samt anbefalinger på likviditetsområdet utarbeidet av Basel-komiteen og EBA har Finanstilsynet utarbeidet en modul for likviditetsrisiko. Finanstilsynets vurderinger baserer seg på tre hovedelementer:

- Likviditetsbuffer
- Langsiktighet i finansieringen
- Diversifisering mht. finansieringskilder og andre forhold

Konsernet skal sørge for forsvarlig likviditetsstyring slik at foretaket til en hver tid har tilstrekkelig likvider til at det kan dekke sine forpliktelser ved forfall. Likviditetsrisiko styres og måles på konsernnivå. Likviditetsstyring i AS Financiering og Sparebanken Øst Boligkreditt AS er knyttet til banken gjennom trekkrettigheter.

Styrets risikotoleranse er at konsernet skal sørge for forsvarlig likviditetsstyring ved at foretaket til en hver tid har tilstrekkelig likvider til å tåle 12 måneder normal drift uten tilførsel av likviditet.

Figuren under viser forfallene i de ulike innlånsinstrumenter.

Figur 10 - Forfallsstruktur innlån fra markedet

Styringsmodeller for likviditetsrisiko

Prognoseverktøy

Utsagnskraftige prognosemodeller er sentrale i likviditetsplanleggingen. Finansavdelingen benytter prognosemodeller på likviditetsområdet, utviklet i samarbeid med Risikostyring & compliance. Banken benytter tre ulike modeller som styringsverktøy for likviditetsstyring på konsernnivå.

- **Intradag oppfølging av likviditet**
- **Langsiktig prognosemodell.**
- **Scenarioanalyser og stresstesting, herunder omvendte stresstester**

Omvendte stresstester gir informasjon om grenseverdier og toleransenivåer, og benyttes også for å vurdere sensitivitet i modellen.

Likviditetsbuffer

Likviditetsforskriftens § 4 stiller krav til at banken skal ha en tilstrekkelig beholdning likvide eiendeler som enten skal kunne avhendes eller benyttes som sikkerhet for låneopptak i Norges bank. Det er innført et krav om at banker skal ha tilstrekkelig likvide eiendeler målt mot netto likviditetsutgang 30 dager frem i tid gitt en stresset situasjon i markedet. Denne bufferen måles ved LCR («Liquidity Coverage Ratio»), og det er definert ramme for likviditetsstyringen basert på denne.

Indikator	Q4 2016	Q3 2016	Q2 2016	Q1 2016	Q4 2015
LCR konsern (>100%)	284,0 %	217,1 %	264,0 %	295,0 %	215,8 %
LCR morbank (>80%)	185,8 %	136,9 %	158,0 %	173,0 %	141,0 %

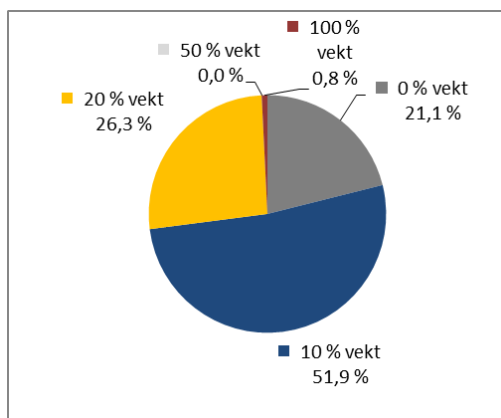
Figur 11 - Utvikling i LCR

I tabellen under vises sammensetningen av likviditetsporteføljen etter ratingklasse for de ulike eksponeringene. I tillegg vises fordelingen på regulatorisk vekt:

Tabell 11 - Fordeling av likviditetsportefølje på ratingklasse

Rating	Bokført verdi inkl. renter	Bokført verdi	Risiko-vektet balanse	Rating	Bokført verdi inkl. renter	Bokført verdi	Risiko-vektet balanse
AAA	2.834	2.820	219	AAA	2.941	2.925	234
AA	1.119	1.115	148	AA	1.121	1.117	167
A	344	343	69	A	512	510	140
BBB	179	178	52	BBB	173	173	59
BB	15	15	15	BB	14	14	14
Lavere	0	0	0	Lavere	0	0	0
Totalt	4.490	4.471	502	Totalt	4.762	4.740	613

Figur 12 - Likviditetsportefølje fordelt på risikovekt

Det legges vekt på institusjonenes muligheter for å utstede obligasjoner med fortrinnsrett. Dersom institusjonen har store reserver i form av boliglån som tilfredsstillter kravene i OmF-foretakets sikkerhetsmasse vil institusjonens refinansieringsevne være betydelig bedre enn om alle boliglånene er «brukt opp». Banken beregner hvor mye reserver som er tilgjengelig etter scenarioer med boligprisfall for å få innsikt i sensitiviteten i sikkerhetsmassen. Ved et boligprisfall må institusjonene først sørge for å fylle opp sikkerhetsmassen slik at verdien av denne overstiger det høyeste av lovkravet og andre avtalte krav.

Beredskapsplan og beredskapsutvalg likviditet

Det foreligger beredskapsplaner for likviditetskriser som skal benyttes i beredskapsutvalget for likviditet. Beredskapsutvalgets formål er å håndtere likviditetsmessige stressituasjoner på en slik måte at en unngår svikt i bankens evne til å oppfylle sine forpliktelser etter hvert som de forfaller. Utvalget består av administrerende direktør, viseadm. direktør, daglig leder Sparebanken Øst Boligkreditt AS, finanssjef, avdelingssjef Risikostyring & compliance, controller risiko, avdelingsbanksjef innfordring og direktør for samfunnsansvar og kommunikasjon. Det føres protokoll fra utvalgets møter som fremlegges for styret til orientering. Finanssjef er sekretær for utvalget. Beredskapsplanen revideres og vedtas av bankens styre minimum en gang per år. Beredskapsplanene testes minst årlig.

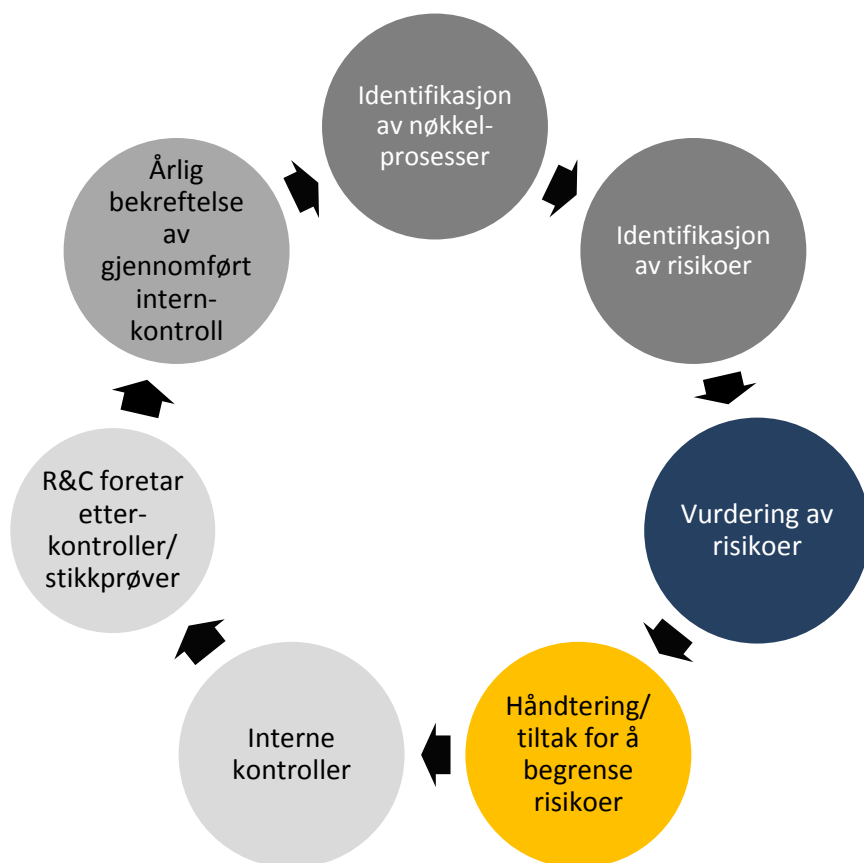

10. Operasjonell risiko

Styring og kontroll av operasjonell risiko ivaretas gjennom «**Strategi for helhetlig risikostyring**». Strategien vedtas av styret og evalueres minst en gang årlig. Strategien definerer klart hvem som har ansvar for etablering og gjennomføringen av internkontrollen. I strategien er det definert en risikotoleranse kvantifisert i antall hendelser og maksimalt tap som følge av operasjonell risiko fordelt på ulike hendelseskategorier. Risikotoleransen fastsettes på bakgrunn av estimert risiko og hendeshistorikk som fremgår av etablert hendelsesdatabase.

Etiske retningslinjer er vedtatt og skal i henhold til instruks gjennomgås med alle ansatte minst en gang årlig. Slik gjennomgang skal bekreftes av lederne i forbindelse med årlig bekreftelse av gjennomført internkontroll.

Det er etablert en klar **organisasjonsstruktur** med klare ansvarlinjer. Nødvendig arbeidsdeling er innført som en del av internkontrollen. Det er etablert **uavhengige kontrollfunksjoner** med ansvar for internrevisjon, risikostyring og etterlevelse.

Figur 13 - Styring og kontroll av operasjonell risiko

Det gjennomføres årlig en gjennomgang av alle arbeidsprosesser i virksomheten hvor tilhørende potensielle risikoer identifiseres og nødvendige tiltak for å eliminere/reducere åpne risikoer blir definert. Gjennomgangen gjennomføres på avdelingsnivå og evalueres på ledernivå. Dette kalles i Sparebanken Øst for **Nøkkelprosessgjennomgang**. Tiltak kan være arbeidsdeling, etablering av

rutiner og linjekontroller mv. Lederne må en gang årlig bekrefte at de har gjennomført internkontrollen, bl.a. gjennomført tiltak som definert i Nøkkelprosessgjennomgangen.

Det er fastsatt interne retningslinjer for **utkontraktering**. Det er utarbeidet skriftlige avtaler som sikrer innsyn kontroll og revisjon.

Det er etablert en **hendelsesdatabase** som viser hendelser med evt. tap fordelt på kategorier. Hendelser med evt. oppfølgingstiltak rapporteres til styret kvartalsvis.

På **IKT-området** er det etablert egne styringssystemer i henhold til IKT-forskriften basert bl.a. på ROS-analyser og COBIT-analyser. Det er utarbeidet kontinuitets- og beredskapsplaner på området samt rutiner for drift, utvikling, anskaffelse og drift samt avviks- og endringshåndtering i tillegg til rutiner for utkontraktering.

Det er utarbeidet **beredskapsplaner** som dekker hele bankens virksomhet. Beredskapsplanene testes regelmessig.

TILTAK MOT HVITVASKING OG TERRORFINANSIERING

Kravene til tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering er fastsatt i lov om hvitvasking og terrorfinansiering mv. Loven har som formål å forebygge og avdekke transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller med tilknytning til terrorfinansiering. Loven stiller som et viktig prinsipp at bankene skal kjenne sine kunder og deres virksomhet.

Sparebanken Øst har etablert rutiner og kontroller for å sikre at kravene i loven blir etterlevd. Dette omfatter regler om kontroll av nye og eksisterende kunder og undersøkelse av mistenkelige transaksjoner. Banken gjennomfører jevnlig detaljert opplæring av ansatte i kundeoposisjon i lov og internt regelverk. Videre gjennomføres det obligatorisk e-læring for alle ansatte om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering. Det er utnevnt **antihvitvaskingsansvarlig** i banken.

Risikobasert kundekontroll og løpende oppfølging av eksisterende kundemasse er viktige tiltak i bankens arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering, der risikoen vurderes ut fra type kunde, kundeforhold, produkt eller transaksjon. Før kundeforhold etableres gjøres det i henhold til gjeldende regler ekthetskontroll av identitetspapirer.

Det gjennomføres løpende overvåking av alle transaksjoner bankens kunder utfører. Mistenkelige transaksjoner meldes til Økokrim. I løpet av 2016 har banken innrapportert 13 slike saker til Økokrim. Det er utnevnt **antihvitvaskingsansvarlig** i banken.

11. Styring og kontroll av andre risikoer

Forsikringsrisiko

Dette er risiko knyttet opp til eierskap i forsikringsselskaper. Vår eierandel i Frende blir ikke konsolidert i Sparebanken Øst. Risiko knyttet til eierskapet i Frende knyttes til eierrisiko og følges opp som sådan. Konsernets adm. dir. representerer banken i Frenendes styre.

Pensjonsrisiko

Dette er risiko knyttet til bankens fremtidige pensjonsforpliktelser. Det gjennomføres sensitivitetstester årlig for å anslå effekten av endringer i diskonteringsrente, årlig lønnsvekst og årlig regulering av pensjoner.

Forretningsrisiko/strategisk risiko

Strategisk risiko er risikoen av de valgte forretningsstrategier. Styring av strategisk risiko følger indirekte gjennom evaluering av styring og kontroll knyttet til de øvrige risikoområdene.

Systemrisiko

Dette er risiko for at banken vil være særlig utsatt for systemrisiko eller om banken bidrar til systemrisiko.

Risiko knyttet til overdreven gjeldsoppbygging

Dette anses primært å være en risiko knyttet til IRB-bankene hvor lav risikovekting av balansen kan medføre lav egenkapitalandel. Uvektet kjernekapitalandel måles, rapporteres og følges opp hvert kvartal.

Eierrisiko

Eierrisiko knyttet til bankens strategiske eierskap i andre selskaper styres og kontrolleres av bankens øverste ledelse. Det foreligger en egen eierstrategi for investeringer i datterselskaper vedtatt av styret i banken.

Renommérisiko

Renommérisiko er risiko forbundet med uetisk opptreden eller oppførsel internt eller eksternt. Dette knyttes ofte til offensivt salg av kompliserte, sammensatte investeringsprodukter og generelt dårlig rådgivning overfor forbrukerne. Sparebanken Øst har som tidligere nevnt en enkel forretningsmodell med standard bankprodukter. Bankens etiske regelverk gjennomgås årlig med alle ansatte. Renommérisiko styres indirekte gjennom evaluering av styring og kontroll knyttet til de ulike risikoområdene.

12. Liste over figurer

Figur 1 - Utvikling beregningsgrunnlag.....	6
Figur 2 - Utvikling i rapportert kapitaldekning	8
Figur 3 - ICAAP-prosessen og samhandling	9
Figur 4 - Utvikling i langsiktige ratinger fra Moody's.....	11
Figur 5 - Konsernstruktur	13
Figur 6 - Organisasjonsstruktur	19
Figur 7 - Utvikling brutto mislighold/tapsutsatt i % av brutto utlån (konsern).....	25
Figur 8 - Utvikling volumvektet gjennomsnitt LTV boliglån	27
Figur 9 - Styring av likviditetsrisiko.....	31
Figur 10 - Forfallsstruktur innlån fra markedet.....	32
Figur 11 - Utvikling i LCR.....	33
Figur 12 - Likviditetsportefølje fordelt på risikovekt	34
Figur 13 - Styring og kontroll av operasjonell risiko	35

13. Liste over tabeller

Tabell 1 - Kapitalkrav under pilar 1 på ulike tidspunkt oppsummert.....	4
Tabell 2 -Utvikling kapitaldekning konsern	5
Tabell 3 - Beregningsgrunnlag konsern	6
Tabell 4 - Kapitaldekning konsern	7
Tabell 5 - Uvektet kjernekapitalandel konsern	7
Tabell 6 - Fullt ut konsoliderte finansielle datterselskaper	14
Tabell 7 - Spesifikasjon av kapitalkravet finansielle selskaper	15
Tabell 8 - Samlede kapitalkrav finansielle selskaper	16
Tabell 9 - Renterisiko 31.12.2016.....	29
Tabell 10 - Beregnede effekter valutarisiko	30
Tabell 11 - Fordeling av likviditetsportefølje på ratingklasse.....	33

14. Hovedtyper av ansvarlig kapital

Begrep benyttet	Kort beskrivelse (se forskrift om beregning av ansvarlig kapital for utfyllende informasjon)
Ren kjernekapital	Innbetalt og opptjent egenkapital
Kjernekapital	Ren kjernekapital pluss annen godkjent egenkapital (hybridkapital)
Innbetalt egenkapital	Omfatter innbetalt egenkapital inkl. overkursfond
Opptjent egenkapital	Samlede tilbakeholdte resultater over tid. Omfatter grunnfondet, utjevningsfond, gavefond og annen egenkapital. Utjevningsfondet kan benyttes til utbetaling av utbytte til egenkapitalbevisiere. Gavefondet kan benyttes til utdeling av midler til veldedige formål.
Hybridkapital, herunder fondsobligasjonskapital	Hybridkapital som kan inngå i kjernekapitalen, herunder fondsobligasjonskapital
Ansvarlig lånekapital	Lån med særlige betingelser (tilleggskapital)

15. Vedlegg

Se eget vedlegg for oversikt og innhold i tabellene/malene tilknyttet rapporteringskravet beskrevet under punkt 1.4 «Pilar 3».

